

Л. В. БОРЩЕВСЬКА

ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ **2** КЛАС

Л. В. Борщевська

ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ

Підручник
для 2 класу спеціальних закладів
загальної середньої освіти (Н 90)

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ
«Либідь»
2019

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 17.04.2019 р. № 515)

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Умовне позначення:

— післятекстові запитання й завдання

Борщевська, Л. В.

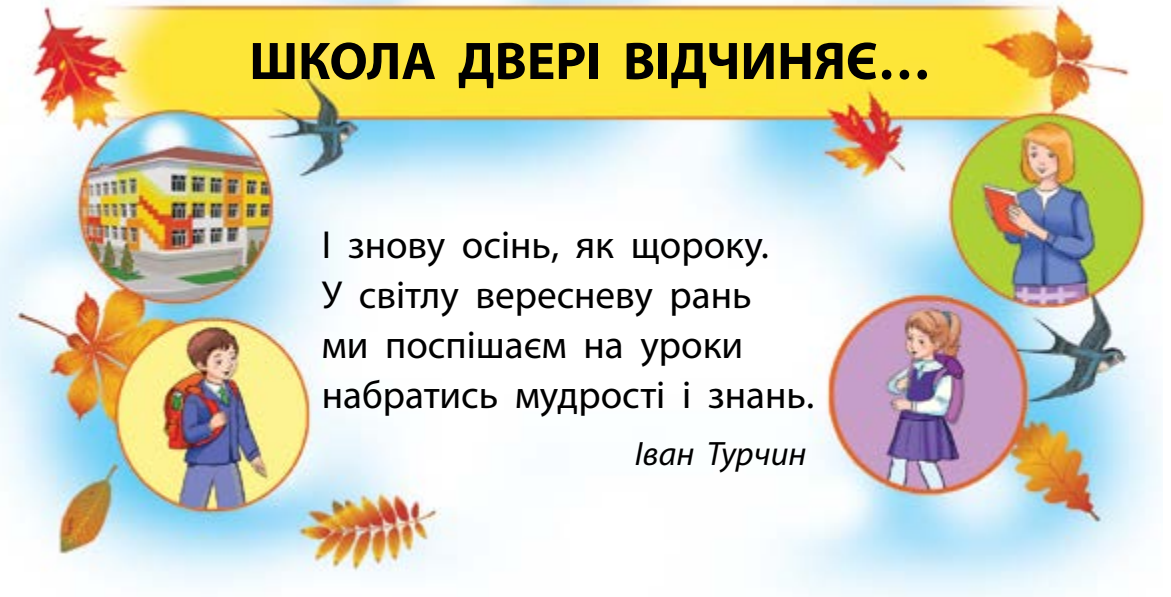
Б83 Літературне читання : підруч. для 2 кл. спец. закл. заг. середньої освіти (Н 90) / Л. В. Борщевська. — К. : Либідь, 2019. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-06-0792-7.

УДК 811.161.2*кл2(075.2.056.313)

ISBN 978-966-06-0792-7

© Борщевська Л. В., 2019
© Ясінська Ю. В., ілюстрації, 2019

ШКОЛА ДВЕРІ ВІДЧИНЯЄ...

І знову осінь, як щороку.
У світлу вересневу рань
ми поспішаєм на уроки
набратись мудрості і знань.

Іван Турчин

День такий знаменний!

Закінчилось літо, покосили ниви,
у садах допіли яблука і сливи.
Вересень малечу в класи зазива...
День такий знаменний раз на рік бува!

Перший день навчання у містах і селах,
світить нам привітно сонечко веселе.
Все навкруг сміється, все навкруг співа.
День такий знаменний раз на рік бува!

Грицько Бойко

Словник

Знаменний — дуже важливий.

1. З чим вітає дітей сонечко?
2. Коли настає знаменний день для всіх школярів?

Школа

Школо наша, школо,
пригорни нас, мила,
пригорни усіх нас,
як голуб, під крила.

Ти нас всіх научиш,
як у світі жити,
як зло обминати,
а добро чинити.

Марійка Підгірянка

Словник

Обминати — обходити, не зустрічатися.

Добро чинити — робити добрі справи.

1. Про що йдеться у вірші?
2. Чого вчить дітей школа?
3. Вивчи вірш напам'ять.

Дитячі окуляри

Говорить хлопчик татові:

— Купи мені, тату, окуляри. Я
хочу, як ти, книжки читати.

— Добре, — відповів тато, — я
куплю тобі окуляри, тільки дитячі.
І купив хлопчикові буквар.

Костянтин Ушинський

1. Про що просив хлопчик тата?
2. Що купив тато?
3. Чому буквар названо *дитячими окулярами*?

Загадка

З ним подружить кожен з вас,
як підеш у перший клас.
Бо хоч завжди він мовчить,
та читати вас навчить!

(Буквар)

Як Славко учив тварин читати

Славко був кмітливий і пустотливий хлопчик. Завжди він щось вигадував. Так одного разу він пообіцяв хлопцям, що навчить тварин читати. Хлопці тільки посміхалися: «Хто це бачив, щоб тварини читали?»

Але Славко написав на клаптикові паперу: «Гав-гав» і показав цуценяті. Цуценя одразу ж загавкало на клаптик паперу: — Гав-гав!

Потім Славко показав кішці клапоть паперу, на якому написав: «Няв-няв». Кішка одразу занявчала: — Няв-няв!

Тоді Славко привів козу і написав їй: «Ме-е-е, ме-е-е». Коза подивилась на папір і собі: — Ме-е-е, ме-е-е! А потім схопила папір і почала його жувати. А хлопці засміялися: «Більше читати не хоче».

За Оксаною Секорою

Словник

Кмітлівий — розумний.

Вигадував — придумував.

1. Що вигадав Славко?
2. Чи повірили хлопці вигадці Славка?
3. Як ти вважаєш: тварини справді читали?
4. Пригадай, як подають голос: корова; кінь; вівця; свиня; півень; курка; качка.

Вчений кіт

(Веселинка)

Вчений кіт Васько нівроку
учить з Петриком уроки.
Петрик букв аря читав —
кіт сторіночки гортав.
Ще хотів би пописати —
ручки лапкою не взяти.

А сьогодні він раненько
у портфель заліз тихенько,
бо сьогодні, як ніколи,
хоче з Петриком до школи.

Олексій Плавенчук

1. Як кіт Васько вчив із Петриком уроки?
2. Чому кіт не міг писати?
3. Чому кіт Васько заліз у портфель?

Мудрі порадики

Був собі один чоловік. Що його попросять — він усе зробить, що його спитають — він усе знає. Сусіди дивувались:

— Як це ти все вмієш і все знаєш?

— А я з мудрими людьми раджуся, — відповідав чоловік.

Ще більше здивувалися сусіди. Вони ніколи не бачили, щоб чоловік їздив кудись. До нього теж ніхто не приїздив. Де ж він з тими мудрими людьми радиться?

Прийшли до нього, подивилися, а чоловік живе самотньо. Тільки вся кімната знизу доверху заставлена книжками.

— Де ж твої мудрі порадики? — питають сусіди.

— А ось, — відповів чоловік і показав на книжки.

Олександр Моторний

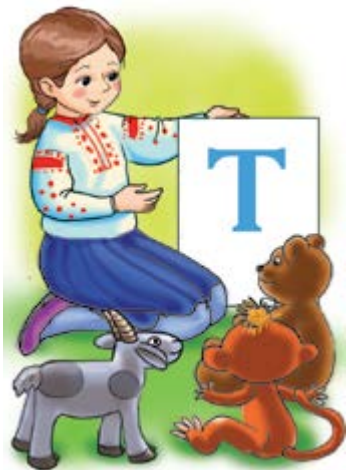
1. Що дивувало сусідів?
2. Що відповідав чоловік сусідам?
3. Що побачили сусіди в кімнаті чоловіка?
4. Поясни (словами, жестами), чому чоловік сказав, що він радиться з мудрими людьми.
5. Назви свою улюблену книжку.

Прислів'я

Книжка вчить, як на світі жить.

Учителька

Таня мавпу посадила,
і ведмедя, і цапка.
А сама навпроти сіла,
олівець трима в руках.

— Ось вам «О», як кругла слива,
ось вам «Т», немов граблі.
Таню слухають поштиво
звірі, сівши на землі.

І приємно нашій Тані,
що вони такі слухняні.
Букваря взялась читати, —
Таня добре знає діло.
А мовчать усі звірята,
значить, все їм зрозуміло.

Галина Гриненко

Словник

Поштíво — з повагою.

Взяла́сь — почала.

1. Про кого розповідається у віршику?
2. Кого посадила Таня навпроти себе?
3. Що сказала дівчинка звірятам?
4. Чому мовчать звірята? Вони справжні чи іграшкові?
5. Чому вірш називається «Учителька»?

Прислів'я

З книжкою дружи, прочитай і іншим розкажи.

Загадки

Язика не має, а багато цікавого розповідає.

(Книжка)

* * *

Дуже я потрібна всім —
і дорослим, і малим.
Всіх я розуму учу,
а сама завжди мовчу.

(Книжка)

Я сама вже прочитаю

Матуся принесла Тетянці нову
книжку і сказала:

— Коли Тетянка була малень-
кою, їй читала книжки бабуся.
Тепер Таня вже велика. Вона
сама читатиме бабусі ось цю
книжку.

— Сідай, бабуся, — сказа-
ла Тетянка. — Я прочитаю тобі
оповіданнячко.

Тетянка читала, бабуся слухала, а мама хвалила обох:
— От які розумниці ви в мене!

Валентина Осєєва

1. Хто приніс Тетянці нову книжку?
2. Хто читав книжки Тетянці, коли вона була маленькою?
3. Прочитай, що сказала Тетянка бабусі.
4. Що сказала мама Тетянці й бабусі?
5. Чи читаєш ти комусь книжки?

Про книжку

Книжка скаржилась Мар'яні:
— Я у тебе не в пошані.
Звідкіля це на мені
плями сині та масні?
Подивися, от сторінка:
намальована хатинка,
під хатинкою — маля,
і написано: «Це я».

Люди кажуть: — Ой, чия ти?!
Як тебе тепер читати?
Скільки ми читали книг,
а не бачили таких!

Марія Пригара

1. На що скаржилася Мар'яні книжка?
2. Хто зробив сині та масні плями на книжці?
3. Що намалювала дівчинка на сторінці книжки?
4. Що скажуть люди про таку книжку?
5. Як ти поведишся з книжками?

Не брудни книжки!

Це була чистенька книжка,
а тепер брудна вже стала.
Може, киця, може, мишка
уночі її читала?

Чуєш, кицю? Чуєш, мишко?
Не годиться так робити!
Як читати хочеш книжку,
спершу лапки слід помити.

Галина Чернобицька

1. Чому книжка стала брудною?
2. Хто читав книжку: киця; мишка; хлопчик; дівчинка?
3. Що треба робити, аби книжка була чистенькою?

Ледача подушка

Маленькій Яринці треба рано-рано вставати, щоб до школи йти, а не хочеться. Ввечері питає Яринка у дідуся:
— Дідусю, чому вранці вставати не хочеться? Навчій мене, дідусю, спати так, щоб хотілося вставати і йти до школи.

— Це подушка в тебе ледача, — відповідає дідусь.

— А що ж їй зробити, щоб не була ледачою?

— Знаю я таємницю, — сказав дідусь, — ото саме тоді, як вставати не хочеться, візьми подушку, винеси на свіже повітря, добре вибий її кулачками — вона й не буде ледачою.

— Справді? — зраділа Яринка. — Я так і зроблю завтра.

Ще дуже рано, а треба збиратися до школи. Не хочеться вставати Яринці, але треба ж подушку провчити, лінощі з неї вибити!

Схопилась Яринка швиденько, одяглася, взяла подушку, винесла на подвір'я, поклала на лавку — та кулачками її, кулачками. Повернулася до хати, поклала подушку на ліжко — та й почала умиватись. А дідусь у вуса посміхається.

Василь Сухомлинський

Словник

Таємніця — те, що приховується від інших.

Лінощі — небажання працювати.

Схопілась — швидко встала.

У вуса посміхається — посміхається непомітно для інших.

1. Які труднощі були в Яринки вранці?
2. Про що Яринка попросила дідуся?
3. Що порадив дідусь дівчинці?
4. Чому Яринка встала рано-вранці наступного дня?
5. Що Яринка зробила?
6. Чому посміхався дідусь?
7. Хто справді був ледачий: подушка чи дівчинка?
8. Як ти вважаєш, чи допоможе Яринці дідусева порада вставати вранці?
9. Поділи оповідання на дві частини.
10. До кожної частини намалюй малюнок.

Кошеня

(Веселинка)

Засмутилось кошеня — треба в школу йти щодня. І прикинулося вмить, що у нього хвіст болить. Довго думав баранець і промовив, як мудрець: «Це хвороба не проста, треба різати хвоста».

Кошеня кричить: «Ніколи! Краще я піду до школи».

Платон Воронько

1. Чому засмутилося кошеня?
2. Яку хворобу вигадало кошеня, щоб не йти до школи?
3. Як баранець вилікував кошеня?

День народження

Сьогодні до Одарочки приїхала мама. Вона привезла торт і цукерки. За обідом усі однокласники пригощалися.

— Сьогодні в моєї доні день народження. Їй виповнилося сім років, — сказала мама.

Всі поздоровляли Одарочку, бажали їй здоров'я і добрих успіхів у навчанні.

А Костик і Сашко намалювали на аркуші паперу червоні тюльпани і

написали: «Даринко! Вітаємо з Днем народження. Бажаємо здоров'я і щастя».

Одарочка і справді була щаслива. Приємно, коли бажають щастя.

За Леонідом Богданом

1. З якої нагоди до Одарочки приїхала мама?
2. Чим Одарочка пригощала дітей за обідом?
3. Що бажали діти Одарочці?
4. Дізнайся, коли день народження у твоїх однокласників.
5. Згадай свій день народження. Як вітали тебе друзі?

На день народження

Дарунків гору я дістав —
цукерки, квіти, книжку...
А котик вдосвіта устав,
аби спіймати мишку.

Не докоряю я коту
за несподіванку таку:
подарував він все, що мав,
що рано-вранці упіймав.

Я, не вживаючи мишей,
хоч це, можливо, смачно,
за щирий подарунок цей
котусю щиро вдячний.

Олег Орач

1. Які подарунки дістав хлопчик на день народження?
2. Що подарував хлопчику котик?
3. Що сказав хлопчик котику?

До школи

Ну, прокидайтеся, діти:
ранок — до книжки пора!
Сонечко вспіло залити
все посереду двора.

Швидше вдягайтесь до школи!
Кращі прогаєте дні, —
пізно вертати — ніколи
їх не повернете, ні!

Павло Грабовський

Словник

Прогаяти — пропустити, прогуляти.

1. До чого поет закликає дітей?
2. Від чого він їх застерігає?
3. Як треба вчитися в школі?

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Коли діти йдуть до школи?
2. Хто навчає дітей у школі?
3. Як називають дітей, що вчаться у школі?
4. Прочитай напам'ять вірш «Школа».
5. Про кого йдеться в оповіданні «Я сама вже прочитаю»?
6. У якому творі хлопчик учив читати тварин?
7. У якому творі дівчинка вчила читати іграшки?
8. Що подарував котик хлопчику на день народження? Як називається вірш, у якому про це йдеться?
9. Як треба поводитися з книжками? Назви твори, у яких діти погано поводитися з книжками.

Вересень

ТИХО ОСІНЬ ХОДИТЬ ГАЄМ

Дрімають села. Ясно ще осіннє сонце сяє.
Та холодом осіннім вже в повітрі повіває.

Іван Франко

Жовтень

Листопад

* * *

Не щєбече соловейко,
не кує зозуля,
весна швидко пролетіла,
і літо минуло.

Гай зелений вже жовтіє,
листя опадає.
Мина тепло, мина добро,
холод наступає.

Тарас Шевченко

1. Про яку пору року йдеться у вірші?
2. Придумай назву вірша.
3. Назви й запам'ятай прізвище автора вірша.
4. Вивчи вірш напам'ять.

Золота осінь

Осіння пора наступає за літом. Вона триває вересень, жовтень і листопад.

Уже нема літньої спеки, і дбайливий господар збирає плоди своєї праці. Люди копають картоплю, збирають перці, буряк і моркву.

А скільки роботи в садах — треба вчасно зібрати яблука і груші, а там на черзі сині сливи... А який восени виноград! Він радує і дітей, і дорослих. Яка насолода для малят і скільки клопоту для родини, щоб зберегти на зиму поживну силу осінніх фруктів та овочів.

Сонце вже не пече, як улітку, але ще пестить землю-трудівницю, яка готується до зимового спочинку.

За Валентиною Невською

Словник

Сонце пестить зємлю — лагідно гріє.
Трудівнік — той, хто працює.

1. Знайди і прочитай назви осінніх місяців.
2. Що восени люди роблять на городах?
3. Що восени люди збирають у садах?
4. Що восени радує дітей і дорослих?

Там, де вересень в долині

Там, де вересень в долині
з пензлем походив,
стали сливи сиві-сині.
Скільки ж бо тих слив!

А маленькі дитинчата
вибігли в садок,
простягають рученята —
не дістать сливок.

Тут вітрець розправив плечі,
листям зашумів
і солодких слив малечі
в кошик натрусив.

Марія Чепурна

Словник

Вéресень з пéнзлем походів — у вересні листя на деревах змінює свій колір (зелене листя стає жовтим, рожевим, червоним).

1. Про яку пору року йдеться у вірші?
2. Поясни (жестом, дією, словами), що таке *пензель, садок, вітрець, кошик, натрусив*.

Вересень

Ходять хмари в небі синім.
Місяць Вересень прийшов.
Сповнився вереском пташиним
тихий затишок дібров.

І, набравшись сил за літо,
галасливі, як пташки,
знов ідуть до школи діти
і сідають за книжки.

Наталя Забіла

1. Назви перший місяць осені.
2. Куди йдуть діти у вересні?
3. Вивчи вірш напам'ять.

Чи далеко до осені

Лелека живе на старому в'язі. З лелечихою і лелеченятами. Прибігають до в'яза Тарасик і Гриць, і Миколка, й Тетянка і гукають:

— Лелеко, лелеко, до осені далеко?

Лелека й лелечиха заклопотані. Їм ніколи відповідати. Вони щось говорять до своїх лелеченят, а потім починають штовхати їх на край гнізда.

— Ой, вони ж розіб'ються! — злякано шепоче Тетянка.

— У них же крила є! — заспокоює її Тарасик. Лелеченята злітають у небо. Плавно летять над садом, над городами, туди, де голубіє річка. А за ними — старі лелеки. Діти полегшено зітхають і весело галасують.

Ідуть дні за днями. На зеленому човні пропливає літо.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — гукають під в'язом Тарасик, Гриць, Миколка і Тетянка.

Тиша. У гнізді порожньо. З в'яза зривається жовтий листочок і, кружляючи в повітрі, поволі опускається на землю.

За Василем Чухлібом

Словник

Гукáють — кричать.

Заклопóтані — мають багато справ.

1. Хто жив на старому в'язі?
2. Про що запитували діти в лелеки?

3. Чим були заклопотані лелека з лелечихою?
4. Чому злякалася Тетянка?
5. Коли в гнізді стало порожньо?

Непомітно з'явилася осінь

Непомітно з'явилася осінь — день коротшим стає щодоби. Глянь: берізки уже — злотокосі, і в дубів багрянють чуби.

Вже у теплі краї відлетіли сонцелюби — дзвінкі журавлі, не страшні їм тепер заметілі на далекій південній землі.

Валентин Бичко

Словник

Щодобі — кожного дня.

Злотоко́сі бері́зки — із жовтим листям.

В дубів багрянють чуби́ — листя на дубах стає червоним.

Сонцелю́би — ті, що люблять сонце.

1. Яким стає день восени?
2. Знайди у віршику й прочитай, якими стають берізки, дуби.
3. Куди відлітають журавлі?

Прислів'я

Всякому літові кінець, а осені — початок.

* * *

Вересневий час — сім погод у нас.

По гриби

Така хороша осінь!
Такий веселий ліс!
Зелені віти сосен
мереживом сплелись.

— Малята! Добрий ранок!
Ми зараз в ліс підем,
сьогодні на сніданок
грибочків наберем.

Наталя Забіла

1. Яка осінь?
2. Який ліс? Чому ліс веселий?
3. Куди підуть малята?
4. Що малята збиратимуть?
5. Намалюй у зошиті гриби й розфарбуй їх.

Два приятелі

Жили собі в лісі два приятелі — Мухомор і Маслюк. Одного разу їх запросили до себе Підберезники з березового гаю.

Побули друзі в гостях та й вертаються додому. По дорозі зустріли дітей, які збирали гриби. Маслюк одразу ж заховався під деревом, засипавшись ялиновою глицею. А Мухомор лишився при дорозі.

Діти проминули Мухомора, а Маслюка не помітили. Коли вони пройшли, Маслюк виліз зі своєї схованки. Мухомор пихато сказав йому:

— Мене всі знають.

— Через те й минають, — відповів Маслюк.

Відтоді Мухомор і Маслюк не приятелюють. Мухомор живе на галявині, а Маслюк — під ялинкою.

Віктор Дубовик

Словник

Боровік — білий гриб.

Бір — ліс, у якому ростуть сосни та ялинки.

Грибнік — людина, яка збирає гриби.

1. Чому боровик злякався грибника?
2. Вивчи вірш напам'ять.

Словник

Пріятели — друзі, товариші.

Мухомор, Маслюк, Підберезники — назви грибів.

Гай — невеликий ліс.

Гліця — голочки, хвоя.

Пихато — зверхньо, гордовито.

Схованка — місце, де можна сховатися.

1. Як звали приятелів?
2. Хто запросив Мухомора й Маслюка до себе?
3. Кого зустріли друзі по дорозі додому?
4. Чому Маслюк сховався?
5. Чому діти побачили, але проминули Мухомора?
6. Де живе Мухомор? Де живе Маслюк?
7. Подумай і назви гриби, які можна їсти.

Боровик

Білий гриб — боровик,
він до свого бору звик.
Грибника злякався —

в глицю заховався.
Ні очей, ні вушок —
сам лиш капелюшок.

Олег Орач

Зайчика злякались

Ми ходили по гриби,
зайчика злякались,
поховались за дуби,

розгубили всі гриби,
потім засміялись —
зайчика злякались!

Платон Воронько

1. Знайди у віршику слова, що відповідають на питання: що робили? що зробили?
2. Перекажи зміст віршика, використовуючи ці слова.

Хропунчик

Пішли з бабусяю в березовий гай по опеньки. Тиша до-
вкруги. Спокій. Тільки в золотому листі сонячні зайчики
в піжмурки граються.

Коли чую — хтось хропе. Тихенько так, ніжно. Цікаво, хто це?

Підхожу обережно до куща, розгортаю паличкою листя, мов грибок шукаю. А там — їжачок! Ох ти ж хрупунчик! Рано ти зимувати вклався. Я нагорнув на нього побільше листя. Приємних тобі снів аж до весни!

Станіслав Брусиленко

Словник

Опéньки — гриби.

Хропúнчик — той, хто хропе, коли спить.

Берéзовий гай — ліс, де ростуть берези.

1. Куди пішли бабуся і хлопчик?
2. Що почув хлопчик?
3. Кого побачив хлопчик під кущем?
4. Що зробив хлопчик?
5. Чому оповідання названо «Хрупунчик»? Кого так назвав хлопчик?
6. Намалюй їжачка.

Жовтень

Тихо осінь ходить гаєм.
Ліс довкола аж горить.
Ясен листя осипає,
дуб нахмурений стоїть.

І берізка над потоком
стала, наче молода.
Вітер, мовби ненароком,
їй косиці розпліта.

Надія Приходько

Словник

Довкóла — навкруги.

Ліс довкóла аж горíть — листя на деревах за кольором схоже на вогонь.

Нахмúрений — невеселий.

Над потóком — над річкою.

Ненарóком — ненавмисно, випадково.

1. Якого кольору листя на деревах восени?
2. Чому другий місяць осені назвали жовтнем?
3. Назви перший місяць осені.

Чарівниця-осінь

Прийшла чарівниця-осінь. Принесла золоті барви в ліси й сади.

— Подивіться, що зробила з нами осінь! — шепчуть листочки.

...І падає, падає листячко, лягає м'яким шаром на землю. Яка чудова, запашна золотиста ковдра!

Під цією ковдрою ховаються на зиму комахи, лісові миші, несе листя до своєї зимової оселі їжачок...

Ходить осінь полями, лісами, луками, шарудить опалим листям у садах, у парках, сипле останні золоті листочки на землю.

— Яка чудова, яка гарна осінь! — кажуть люди.

За Юрієм Старостенком

1. Чому осінь називають чарівницею?
2. Куди падає листя?
3. Хто взимку ховається від морозу під листям?
4. За що люди люблять осінь?

5. Назви осінні місяці.
6. Розділи на дві частини речення: *Під цією ковдрою ховаються на зиму комахи, лісові миші, несе листя до своєї зимової оселі їжачок.*
7. Намалюй дерево, з якого осипається листя.

Барвисті обнови

У гайку кленовім, у садку вишневім
хто рясні обнови роздає деревам?
— Одягай, кленочку, золоту сорочку!
Бери плаття, вишне, кольорове, пишне!
Ти, дубок, не плач: на бордовий плащ!

Інна Кульська

Словник

Барвисті — яскраві, кольорові.

Обнови — новий одяг.

Гайок — маленький ліс.

1. Хто роздає деревам обнови?
2. Що подарувала осінь: клену; вишні; дубу?

Як Берізка листя роздарувала

Позолотила осінь Берізку. Заблищала вона, засіяла.

Хто не пройде, кожен Берізкою замилюється.

— От би мені таке вбрання, як сонечко, — сказала Мурашка, дивлячись на її жовте листя.

1. Хто подарував Берізці золоте вбрання?
2. Що сказала Мурашка?
3. Що попросили в Берізки: Підберезник; Їжак?
4. Що подарувала Берізка: Мурашці; Підберезнику; Їжаку?
5. Подумай і скажи, як можна сказати про Берізку.
Берізка ... .. (зелена, зла, добра, золота).

Загадка

У зеленому гаю під березою стою.
Через те і маю я теж березове ім'я.

(Гриб підберезник)

— Візьми, будь ласка, — відповіла Берізка і скинула один листочок.

Зраділа Мурашка, схопила листочок, до мурашника потягнула.

— Якби до мого капелюха таку золоту пір'їнку, — позаздрив гриб Підберезник.

— Візьми собі золоту пір'їнку, — скинула Берізка ще один листочок.

Приліпив його Підберезник до капелюха, стоїть і не дихає від щастя.

— І мені листячка золотого трохи, — попрохав Їжак.

Гойднула гілками Берізка, жменю листочків на землю скинула. Покачався на них Їжак, начепив листя на колючки і золотою кулькою додому покотився...

Ірина Прокопенко

Хто дужче любить?

Були якось Петько з Миколкою в лісі. Грибів вони на-збирали мало, але двох їжаків зловили.

Понесли хлопці їжаків додому, кожний до себе.

Минуло ще кілька днів. Знову зустрілися хлопчики й засперечались, хто з них більше любить свого їжака.

Петько хвалиться, що годує їжака молоком, постіль йому з ганчірок намостив...

— А ти що зробив для свого їжака? — питає він Миколку.

— Я до лісу відніс, випустив на волю, — відповів Миколка.

За Олегом Буценом

- ?
1. Добери до кожного малюнка речення з оповідання.
  2. Перекажи зміст оповідання за малюнками.

Їжачок-хитрячок

Їжачок-хитрячок із голок та шпичок пошив собі піджачок. І у тому піджачку він гуляє по садку.

Натикає на голки
груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
він скликає цілий рід.

Платон Воронько

Словник

Хитрячо́к — хитрий.

Рід — тут: родина.

1. Про кого розповідається у віршику?
2. З чого їжак пошив собі піджачок?
3. Подумай і скажи, для чого їжачку потрібні голки.

Листопад

Пісня не лине пташина,
мрійно задуманий сад,
голі поля і долини —
місяць іде листопад.

Верби дрижать при дорозі,
журяться — холод настав,
всі як одна голомозі —
вітер хустки поскидав.

Микола Лисич

Словник

Ве́рби голомо́зі — дерева без листя.

1. Про який місяць ідеться у вірші?
2. Чому восени не чути пташок? Чому дрижать верби?
3. Чому дерева голі? Де їхнє листя?
4. Як ти думаєш, чому цей місяць назвали *листопадом*?
5. Назви місяці осені.
6. Поясни (словами, жестами або дією) речення: *Верби дрижать при дорозі, журяться...*

Прислів'я

Листопад зимі ворота відчиняє.

Білка запасається на зиму

Настала для білочки тяжка пора: треба свою хатку до зими готувати, утепляти. З ранку до вечора білочка клопочеться: суху траву, мох збирає, всі щілини в гнізді затуляє.

І їжу їй треба запасти на зиму. Знайде білка на кущі горішок, зірве і заховає десь у щілині дерева. А в дуплі цілу комірку влаштує — горіхів, жолудів туди назбирає. Білка й гриби на зиму припасує: стрибне

на землю, схопить гриб зубами й тягне на дерево, настромить його на сучок або між гілками затисне. Гриб висохне, а зимою білочка знайде його і з'їсть.

Якщо білочка добре попрацює восени — взимку не голодуватиме.

За Георгієм Скребицьким

Словник

Утепля́ти хатку — робити її теплою.

Клопо́ченься — працює.

1. Коли для білки настає тяжка пора?
2. Що робить білка восени? Що складає у дупла дерев?
3. Де білка сушить гриби?
4. Подумай і скажи, як можна сказати про білку.

Білка ... (ледача, руда, працююча, клопотлива, весела).

Загадка

Опустіли поля.
Мокне земля.
Дощ поливає.
Коли це буває?

(Восени)

Їжачок

— Їжачок-їжачок, навіщо тобі багато голочок? — спитав зайчик у сірого їжачка.

— Щоб від вовка і від лисиці рятуватися. Ось у клубочок згорнуся, голочки виставлю, і ніхто мене не зачепить.

— Їжачок-їжачок, а навіщо тобі так багато яблук та груш? Ти сам маленький, невже з'їси все?

— А я яблучка й грушки в нірку покладу, про запас. Зима довга, холодна. Ось і буде мені й моїм діткам на всю зиму смачна їжа.

Наталія Чуб

1. Для чого їжачку голки?
2. Навіщо їжачку яблука і груші?
3. Де живе їжачок?

Загадка

Котиться клубочок
зовсім без ниточок,
замість ниточок
безліч гострих голочок.

(Їжачок)

Куликове болото

Як настала холодна осінь, журавель збирається в інший край та й каже куликові:

— Куличе, рушай і ти! Коли б ти знав, які хороші сторони є на світі! Тепло там та гарно, все росте й плодиться.

— Не хочу, — каже кулик, — мені й тут добре! Нема на світі кращого за моє болото! Прийде час, і тобі закортить вернутись до нього.

Олена Пчілка

Словник

Закортить — дуже захочеться.

1. Коли журавель почав збиратися в інший край?
2. Кого журавель покликав із собою?
3. Що відповів журавлеві кулик? Що він найбільше любить?
4. Назви пташок, які не відлітають восени в теплі краї.
5. Що взимку їдять ці пташки?

Журавлі

Знялися в небо журавлі.
Кружляли, довго не летіли,
немовби кидать не хотіли
своєї рідної землі.

Валентин Бичко

Словник

Знялися — тут: злетіли.

1. Вивчи вірш напам'ять.
2. Слово *кружляли* поясни словами або жестами.

Прислів'я

Кожний кулик своє болото хвалить.

Осінь

Як скінчиться місяць листопад, то вже мине й осінь.

Тепер не кожного дня виглядає з-за хмар сонце. А коли й гляне стомленим оком, то гріє не так, як улітку.

Павук-ниткоплет давно під листям сні дивиться. Тихесенько шарудять під корою жуки-короїди. А борсук тільки-но ледве пропхався у свою нору, такий гладкий став за літо.

Тільки зайцеві все байдуже, у нього під кожушком густе підшерстя виросло.

— Ось глянь, який у мене козушок, — стає він поперед очі жабі. — Чи гарний?

— Та гарний, гарний, — ледь чутно каже жаба, а сама трясеться від холоду...

Юрій Старостенко

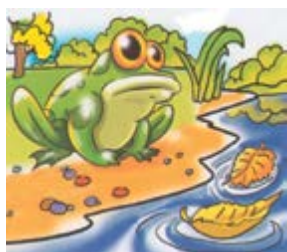

Словник

Гладкий — тут: товстий.

1. Про який місяць ідеться в оповіданні?
2. Хто спить під листям?
3. Хто сховався під корою дерев?
4. Чому зайцеві не холодно восени?
5. Чому жаба трясеться від холоду?

Жабка

Журилась під осінь малесенька жабка:
— Уже потемніла у соняха шапка,
і жовтими стали листочки у клена,
а я ще і досі зелена-зелена...

Лідія Повз

1. Чому журилася жабка?
2. Яка стала шапка в соняха?
3. Які листочки в клена?

Йдуть дощі

Йдуть, і йдуть, і йдуть дощі... бо листочки всі опали.
Стали чорними кущі. Тільки дуб стоїть у листі,
І дерева чорні стали, і калинонька в намисті.

Марія Познанська

Словник

Стоїть калинонька в намисті — на калині червоні ягоди.

1. Про яку пору року йдеться у вірші?
2. Знайди в тексті слова, що відповідають на запитання:
  - Які кущі?
  - Які дерева?
  - У чому стоять дуб і калина?
3. Намалюй кущ калини з ягодами.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Розкажи про природу восени. Скористайся такими словами:
  - Восени дерева ... (зелені, сині, жовті, червоні).
  - Листя з дерев ... (пливе, облітає, стрибає).
  - Пташки ... (прилітають, відлітають у теплі краї).
  - Часто йдуть ... дощі (теплі, холодні).
  - Повітря стає ... (прохолодним, гарячим, теплим).
2. Назви перший місяць осені.
3. Куди першого вересня ідуть діти?
4. Назви місяці осені.
5. Прочитай напам'ять віршик про осінь.
6. Що збирають люди восени: на городі; в саду; в лісі?
7. Згадай оповідання «Два приятелі» й назви їстівні та отруйні гриби.

У РОДИННОМУ КОЛІ

Все в тобі таке знайоме,
рідна хато, рідний доме.
Всі ми любим рідний дім,
бо родились ми у нім.

Іван Мацинський

Рідний дім

Хай живе наш рідний дім!
Тепло, затишно у нім.
Тут і тато, тут і ненька,
і бабусенька рідненька,
і веселий наш дідусь
крутить пишний русий вус.

Євген Желєзняков

1. Розкажи про свою родину. Скористайся такими словами:

- Наше прізвище ... .
- Мою маму звати ... , а тата ... .
- У мене є ... (бабуся, дідусь, сестричка, братик).
- Її (його) звати ... .
- Ми живемо ... (у власному будинку, у квартирі).
- Наша адреса: місто (село) ... , вулиця ... , будинок номер ... , квартира номер ... .

2. Вивчи вірш напам'ять.

Яка стежка найкраща?

Засперечалися дітки, яка стежка найкраща:

- До крамнички, бо там цукерки.
- Ні, до школи, бо там є дітки.
- Ні, до річки, бо там можна скупатися.
- Ні, в садок, бо там є груші, яблука.
- Ні, в поле, бо там просторо...

Аж тут прийшла мама. Дітки й питають, яка стежка найкраща.

- Додому, дітки. До рідної хати.

Дмитро Чередниченко

1. Про що сперечалися дітки?
2. Чому дітки люблять ходити: до крамниці; до школи; на річку; в садок; у поле? Починай свою відповідь словами: Тому що...
3. Що відповіла діткам мама?

Прислів'я

Своя хата — рідна мати.

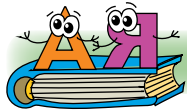
Батько й мама

Як мені вас не любити,
рідний батьку, нене,
та ж ви мене згодували
і дбали про мене.

Батько розуму навчає,
мати приголубить,
ніхто мене так на світі,
як вони, не любить.

Дай же, Боже, щоб я виріс,
в школі гарно вчився,
щоб я батькові і неньці
добре відплатився.

Богдан Лепкий

Словник

Дбали — піклувалися, доглядали.

Приголубить — пригорне до себе.

Ненька — мама.

Відплатівся — тут: так само піклувався про маму
й батька, коли вони постаріють.

1. Прочитай цей вірш мамі й батькові.
2. Закінчи речення: *Коли я виросту, я буду...*

Мама

Хто вас, діти, щиро любить,
хто вас ніжно так голубить,
хто кладе у постіль спати?
Мати!

Хто ж вам казочку розкаже,
хто ж вам лялечку покаже,

як слабі ви, цілі ночі
не стуляє свої очі?
Мати!

Катерина Кочірко

1. Про кого йдеться у вірші?
2. Що робить мама для дітей?
3. Прочитай вірш голосно й виразно.

Все на світі вміє тато...

Все на світі вміє тато:
і шпаківню змайструвати,
вміє довгий цвях забити,
може борщ смачний зварити,

вміє рибу він ловити,
мамі дарувати квіти,
смажить шашлики у лісі
та казки читать Марисі,

запускати в небо зміїв...
Все на світі татко вміє!

Тетяна Корольова

Словник

Шпаківня — будиночок для птахів.

Змайструвати — зробити.

1. Про кого йдеться у вірші?
2. Що вміє робити тато? Знайди відповідь у вірші (*змайструвати ... ; забити ... ; зварити ... ; ловити ... ; дарувати ... ; смажити ... ; читати ... ; запускати ...*).

Добрий онук

Олесіку часто купували книжки з малюнками. Але хлопчик був маленький і сам читати ще не вмів. Цікаві казки, оповідання, вірші йому завжди читав дідусь.

Потім Олесик пішов до школи. У школі він навчився читати.

Олесик ріс, а дід старів. Він погано бачив, не читав і увечері часто нудьгував.

— Хочеш, дідусю, я тобі прочитаю? Книжка цікава, — сказав одного разу Олесик.

— Почитай, — зрадів дідусь.

З того часу дідусь не нудьгував. Олесик часто читав йому книжки. Дідусь радів, що в нього такий добрий онук.

За Оксаною Благініною

1. Хто читав книжки маленькому Олесіку?
2. Чому дідусь більше не міг читати?
3. Хто допоміг дідусеві?
4. Як ти думаєш, які слова можна сказати про Олесика: *хитрий, гарний, великий, добрий, уважний, злий*?
5. Розкажи, як ти ставишся до своїх рідних.
6. Постав питання (*кому? що робили? що? які?*) до слів першого речення оповідання.

Бабуся

З ранку і до ночі
трудиться бабуся,
в неї я охоче
працювати вчуся.

Я бабуся прошу:
хоч на півгодини
хай моя хороша
ляже, відпочине.

Годі їй, старенькій,
мити, підмитати, —
я сама скоренько
приберу кімнати.

Варвара Градська

Вивчи вірш напам'ять.

Спасибі

Прийшла Надійка зі школи й сказала:

— Бабуся, приший мені гудзика. Від пальта відірвався.

— Неси, внучко, голку з ниткою.

Принесла Надійка голку, нитку і віддала бабусі.

— Ой, мої очі погано бачать.

Втягни нитку в голку.

Дівчинка втягнула.

— А тепер візьми гудзик, приклади його ось сюди. Проколи голкою в дірочку. Так, правильно. Тепер у другу.

Надійка робила так, як радила бабуся, і не помітила, як пришила гудзика.

— Спасибі тобі, бабуся, — сказала Надійка.

— За що? Ти ж сама все зробила.

— А за науку.

Віктор Хомченко

1. Звідки прийшла Надійка?
2. Що трапилось в дівчинки?
3. Про що Надійка попросила бабуся?

4. Доповни речення словами з тексту:
Бабуся попросила Надійку: принести ... ; втягнути ... ; прикласти ... ; проколоти ...
5. Що зробила Надійка?
6. За що Надійка подякувала бабусі?

Чарівні слова

До всіх сердець, як до дверей,
є ключики малі.
Їх кожен легко підбере,
якщо йому не лінь.

Ти, друже, мусиш знати їх,
запам'ятать неважно:
маленькі ключики твої —
«Спасибі» і «Будь ласка».

Мирослав Петрів

Словник

Мусиш знати — повинен знати.
Неважно — легко.

1. Про які ключики йдеться у вірші?
2. Поясни (словами, жестами), коли треба говорити *спасибі*, а коли — *будь ласка*.
3. Згадай, які ще чарівні слова ти знаєш.
4. Продовж речення:
  - Коли прокидаюсь, я кажу мамі ...
  - Коли йду зі школи, я кажу вчителеві (вчительці) ...
5. Вивчи вірш напам'ять.

Для чого руки потрібні?

Петрусь із дідусем були великими друзями. Про все розповідали один одному. Якось дідусь запитав онука:

- А для чого, Петрику, людям руки потрібні?
- Щоб у м'яча грати, — відповів Петрусь.
- А ще для чого?
- Щоб ложку тримати.
- А ще?
- Щоб кицьку гладити.

- А ще?
  - Щоб камінчики в річку кидати...
- Довго відповідав Петрусь дідусеві. І ніби правильно відповідав. А про головне так і не сказав.

За Євгеном Перм'яком

1. Про що запитав дідусь Петруся? Прочитай.
2. Що відповів дідусеві Петрусь?
3. Як ти думаєш, для чого людям потрібні руки? Свою відповідь почни словами:
Руки людям потрібні, щоб ... (співати, працювати, читати, писати, танцювати).

Я майструю

У скриньці гвіздочки спочивали,
під лавкою дощечки спали.
Я вибрав рівненькі, гладенькі шматки,
забив молотком там, де треба, гвіздки,
і вийшов у мене маленький стілець.
Бабуся всміхнулась мені:
— Молодець.

Віра Багірова

1. Що змайстрував хлопчик?
2. Де він узяв: гвіздочки; дощечки?
3. Що сказала бабуся хлопчику?

Як Марійка стала великою

Маленька Марійка дуже хотіла вирости. А як це зробити, вона не знала. Марійка і в маминих черевиках ходила, і в бабусиній кофті сиділа. І зачіску, як у тьоті Каті, робила. І намисто приміряла. І годинник на руку надівала. Нічого не виходило. Тільки сміялися з неї та жартували.

1. Знайди в оповіданні й прочитай відповіді на запитання:
  - Чому сміялися з Марійки її родичі?
  - Коли мама помітила, що донька стає великою?
  - Що сказав Марійці тато?
2. Чому всі дорослі стали називати Марійку великою?
3. Знайди в оповіданні речення до малюнків.

Маленька господиня

Хоч на зріст я ще маленька,
в мене кіска ще тоненька,
та робити дещо вмію —
ось тарілочку помію.

Ось кімнату замітаю,
вранці квіти поливаю.
Всього я сама навчусь,
бо роботи не боюсь.

Я матусі допомагаю:
пил із меблів витираю.
А як звариться обід,
все поставлю так, як слід.

Олена Журлива

1. Що робила дівчинка вдома? Знайди у віршику й прочитай.
2. Знайди у віршику рядки до малюнків.
3. Розкажи, як ти допомагаєш удома мамі (татові, бабусі, братику, сестричці).

Сестричка

Ростом невеличка
і швидка-швиденька —
це моя сестричка,
ще вона маленька.
Та, як всі дівчата,
все вона з нитками —
учиться в'язати
у своєї мами.

Вчора здивувала
всіх моя сестричка —
братику зв'язала
білі рукавички!
Гарні, невеличкі,
теплі та м'якенькі...
Ось вам і сестричка!
Ось вам і маленька!

Грицько Бойко

1. Чим здивувала сестричка братика?
2. Хто навчив дівчинку в'язати?
3. Знайди у віршику й прочитай, які рукавички зв'язала сестричка.

Братик і сестричка

Братик для сестрички
чистить черевички,
сплів бичка з соломи,
склеїв з шишок гнома.
І тепер по килимку
їздить гномик на бичку.

Тамара Коломієць

1. Про кого йдеться у віршику?
2. Назви одним словом маму, тата, братика й сестричку.
3. Розкажи про свою родину.

Чий Максимко?

Ішов тато з роботи додому, аж дивиться — хлопчик стоїть. І такий замурзаний, що й очей не видно.
— Ти чий? — питає тато.
— Твій, — каже хлопчик. — Я ж Максимко.
— Ні, — сказав тато. — Свого Максимка я зразу впізнав би. Вранці, коли я йшов з дому, в нього личко було вмите, і штани чисті, й сорочечка чиста. А ти на себе подивись!

Словник

Ріло — ніс свині.

1. Що робило поросятко у дворі?
2. Як поведився хлопчик?
3. Чим не схожі Максимко з оповідання й хлопчик із віршика?

Жучка

Тетянка гуляла надворі. Вона дивилася, як Жучка бавилася зі своїм цуценятком. Собаки стрибали, качалися по траві, бігали навколо колодязя.

Раптом цуценя стрибнуло на мокрий зруб, посковзнулося і впало в колодязь.

— Рятуйте! Цуценя впало в колодязь! — закричала Тетянка.

З хати вибігли мама й старший брат Петрик.

Петрик подивився в колодязь і сказав:

— Цуценя живе, воно плаває...

Петрик опустив у колодязь відро і витягнув тваринку. Всі були раді, що врятували цуценя. А найбільше раділа Жучка.

За Василем Струтинським

1. Де бавилися собаки?
2. Хто дивився на собак?
3. Чому закричала Тетянка?
4. Хто вибіг із хати?
5. Хто врятував цуценя?

— Це калюжа винна, — промовив насупившись Максимко. — Я йшов, ішов — і раптом дороги не стало, то я й потрапив у калюжу.

— Гаразд, — сказав тато. — Ходімо до нас. Нехай усі наші подивляться на тебе. Може, ти й справді наш Максимко.

Відчинивши двері, тато загукав:

— А йдть-но всі сюди! Я ось хлопчика на вулиці зустрів, каже, що він — наш Максимко.

У коридор вибігли і мама, і бабуся, й дідусь. Але ніхто з них не впізнав хлопчика.

Тоді Максимко у відчаї як закричить:

— Швидше скупайте мене — і побачите, що я ваш!

За Андрієм Коцюбинським

Словник

Замурзаний — брудний.

Скупайте мене — помийте мене.

1. Кого зустрів тато на вулиці?
2. Чому тато не впізнав Максимка? Який був хлопчик?
3. Чи впізнали Максимка мама, бабуся й дідусь?
4. Що закричав Максимко у відчаї?
5. Згадай, чи бачив ти таких замурзаних хлопчиків у класі.

Я — не поросятко

Порося в дворі ходило,
верещало дуже,
потім рилом землю рило
та й лягло в калюжі.

На траву, за огорожу
вигнав його татко.
Я в калюжу не заходжу —
я ж не поросятко!

Петро Ребро

В нашому дворі

В нашому дворі
гарно діворі.
Тут м'який пісок
і стоїть грибок,
може, й сиріжка —
дерев'яна ніжка.

Тут росте сосна,
кожен рік вона
родить нам шишки —
золоті вершки.
Тут живе їжак,
бігає ось так;

ближче зробиш крок —
згорнеться в клубок.

Наталка Поклад

Розкажи про свій двір.

Ніжки вирости

Вранці у вазочці лежали цукерки. А потім їх не стало.
— Це ти, Юрасику, поїв цукерки? — спитала мама.
Юрасик знав, що без дозволу цукерки їсти не можна.
Він злякано подивився на маму і тихенько сказав:
— Ні, не я...
— Не ти? Оце диво! Де ж це вони поділись? Хіба по-
втікали? Так у них же ніжок немає...
— А може, вирости ніжки, — засміявся тато. — Правда
ж, Юрасику?

— Угу, — пробурмотів Юрасик і хутенько подався з кімнати. Та ввечері, коли тато прийшов з роботи, Юрасик так і кинувся йому назустріч.

— А що ти мені приніс?

— Нічого, сину, — розвів тато руками, — купив тобі вафель, так у них раптом ніжки вирости, і вони втекли.

— Неправда, неправда! — загукав Юрасик. — Такого не буває!

— Як же не буває? — обізвалась мама. — Адже цукерки втекли!

Юрасик глянув на маму, почервонів, і очі йому налилися сльозами.

— Вони... не втікали, — зізнався він. — Я їх поїв...

За Інною Христенко

Словник

Пробурмотів — сказав тихо і нерозбірливо.

Подався з кімнати — пішов з кімнати.

Обізвалась мама — сказала мама.

1. Чому злякався Юрасик, коли мама спитала про цукерки?
2. Куди зникли цукерки?
3. У цукерок бувають ніжки?
4. Прочитай, що сказав тато, коли прийшов з роботи.
5. Чому Юрасик почервонів? У чому він зізнався?

Запам'ятай правило!

Завжди говори правду.

Сідайте, будь ласка...

«Гур-гур-гур!» — весело гуркотів автобус. Сергійко сидів у м'якому кріслі й розглядав малюнки в новенькій «Азбуці». Через рік Сергійкові йти до школи.

Аж ось і зупинка. Двері розчинилися, й до салону зайшла тітонька.

— Сідайте, будь ласка, — підхопився Сергійко.

— Велике тобі спасибі, — сказала тітонька і опустилася на звільнене місце.

На сусідній вулиці автобус знову зупинився. Зайшла старенька бабуся.

— Сідайте, бабуню, — підвелася тітонька.

— Дякую, — сказала бабуся й, полегшено зітхнувши, сіла.

А Сергійкові стало так приємно, ніби це він поступився бабусі місцем.

Тим часом автобус поїхав далі.

Сергійко мав уже виходити, як до салону, міцно тримаючись за мамину руку, увійшла зовсім маленька синьоока дівчинка.

— Ходи сюди та сідай, моє ластів'ятко, — сказала бабуся. А дівчинка ще й говорити не вміє. Блимає оченятами й мовчки усміхається.

— Спасибі вам, бабусю! — сказала за дівчинку її мама. Сергійкові здалося, що це і йому подякували.

Василь Струтинський

1. Де сидів Сергійко?
2. Хто зайшов до автобуса на зупинці?
3. Що зробив Сергійко?
4. Кому звільнила місце тітонька?
5. Кого посадила на своє місце бабуся?

6. Чому Сергійкові кожного разу було приємно?

7. Подумай і скажи, хто кому має поступатися місцем у транспорті.

Шана старшим

— Діти любі, — каже мати, — треба старших шанувати!

То дасть Господь всього світа
вам прожити довгі літа.

Варт пошани сивий волос,
і тихенький старий голос,
і тим зморшкам придивіться,
станьте ближче, поклоніться!

Марійка Підгірянка

1. У кого буває сиве волосся, тихенький голос, зморшки?
2. Як треба поводитися зі старшими людьми?

Хліб святий

Принесла бабуся хліб з магазину. Катруся не голодна була. Покуштувала і аж ніс зморщила:

— Фе, який поганий!

Бабуся розсердилася і почала навчати внучку:

— Так ніколи не можна говорити на хліб. Коли він не подобається, кажуть: «Хліб недобре випечений...»

— А Юрчик теж не шанує хліб, — насупилася Катруся. — Не доїв шматочка й кинув на землю.

— Ой, як не гарно! — розгнівалася бабуся і сказала внучці:

— І сама так ніколи не роби, і Юрчикові не дозволяй.
Не доїла — у хлібницю поклади, пізніше доїси. Кидати
на землю і топтати хліб не можна. Хліб дає людям життя.

Іван Сенченко

Прислів'я

Як хліб буде, то й все буде.

1. Що принесла бабуся з магазину?
2. Що Катруся сказала про хліб?
3. Чому розсердилася бабуся?
4. Як можна казати про хліб, якщо він не подобається?
5. Що Юрчик зробив із хлібом?
6. Що бабуся порадила внучці?
7. Чому треба шанувати хліб?
8. Подумай і скажи: що можна зробити з хлібом, коли він засох? Кому його можна віддати?

* * *

З хлібом у нас зустрічають гостей,
хліб на весіллях цвіте в короваї.
І кращих немає на світі вістей,
ніж — хліб уродився у рідному краї!

Платон Воронько

Словник

Корова́й — велика кругла хлібіна.

1. Про що йдеться у віршику?
2. Придумай назву віршика.

Прислів'я

Слова щирого вітання дорожчі за частування.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Розкажи про свою родину. Скористайся такими словами:
  - Наше прізвище ... .
  - Мою маму (тата) звати ... .
  - У мене є ... (бабуся, дідусь, сестричка, братик).
  - Її (його) звати ... .
  - Ми живемо ... (у власному будинку, у квартирі).
  - Наша адреса: місто (село) ... , вулиця ... , будинок номер ... , квартира номер ... .
2. Подумай і розкажи, як ти допомагаєш мамі й бабусі вдома. Скористайся такими словами:
Я допомагаю мамі ... (мити посуд, їсти, замітати кімнату, спати, поливати квіти, відпочивати, готувати обід).
3. Які слова ввічливості ти знаєш? Дай відповідь словами з вірша «Чарівні слова».
4. Згадай назву оповідання, яке тобі найбільше сподобалося. Розкажи, про кого в ньому йдеться.
5. Подумай і скажи, кому потрібно поступатися місцем у транспорті. Якщо не пам'ятаєш, знайди відповідь в оповіданні «Сідайте, будь ласка...».

КРАЙ МІЙ РІДНИЙ — УКРАЇНА

Хоч малий я, невеличкий,
зате добре знаю,
що край рідний — Україна,
я її кохаю.

Павло Тичина

* * *

Облітав журавель
сто морів, сто земель,
облітав, обходив,
крила, ноги натрудив.
Ми спитали журавля:
— Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
— Краще рідної немає.

Платон Воронько

1. Що облітав журавель?
2. Прочитай, що спитали в журавля. Що журавель відповів?
3. Як називається твоя рідна земля?
4. Дай назву віршику.

Прислів'я

Кожному мила своя сторона.

Наша Батьківщина

У кожної людини є свій куточок на Землі. Це село чи місто, де вона народилася. Це її мала батьківщина. З таких маленьких рідних куточків і складається наша велика Батьківщина.

Де б ти не був, завжди будеш пам'ятати і згадувати свій рідний дім. А коли поїдеш до іншої країни, завжди будеш думати про свою велику Батьківщину — Україну.

1. Що називають *малою батьківщиною*?
2. Як називається наша велика Батьківщина?
3. Дізнайся в батьків і запам'ятай, де ти народився (народилася).

Державні символи України

Герб

Наш герб — тризуб,
це воля, слава й сила;
наш герб — тризуб.
Недоля нас косила,
та ми зросли, ми є,
ми завжди будем,
добро і пісню
несемо ми людям.

Наталка Поклад

Словник

Герб — символічний знак держави.
Тризуб — малий Державний Герб України.
Недóля — тяжке життя: голод, війна.

1. Що зображено на Державному Гербі України?
2. Прочитай вірш голосно.
3. Намалюй Державний Герб України.
4. Вивчи вірш напам'ять.

Прапор

Кожна країна має свій прапор. Він символізує державну незалежність країни. Державний Прапор України синьо-жовтий.

Кольори нашого прапора не випадкові. Жовтий колір — це колір пшеничної ниви, хліба, зерна. Це символ достатку українського народу.

Синій колір — це колір ясного, чистого неба. Це символ миру. Українці люблять мирну працю під синім чистим небом.

Словник

Достáток — заможне життя.

1. Що символізує прапор кожної країни?
2. Які кольори Державного Прапора України?
3. Що символізують кольори нашого Прапора?
4. Намалюй Державний Прапор України.

Прапор

(Уривок)

Синьо-жовтий прапор маєм:
синє — небо, жовте — жито;
прапор свій оберігаєм,
він — святиня, знають діти.

Прапор свій здіймаєм гордо,
ми з ним дужі і єдині,
ми навіки є народом
українським, в Україні.

Наталка Поклад

Словник

Св'яту́ня — дуже дорогий для кожної людини предмет, який шанують, оберігають.

Вивчи вірш напам'ять.

Гімн

Гімн — це урочиста патріотична пісня, що разом із прапором і гербом є державним символом країни.

Музику Державного Гімну України створив композитор Михайло Вербицький, а слова написав поет Павло Чубинський.

Державний Гімн України

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Словник

Урочіста патріотична пісня — пісня, яка викликає почуття любові до Батьківщини.

1. Що таке гімн?
2. Хто написав слова Державного Гімну України?
3. Хто створив музику Державного Гімну України?

Україна

Ненька наша Україна —
мова рідна, рідний спів.
Це земля свята, єдина
наших прадідів-батьків.

Микола Щербак

Вивчи вірш напам'ять.

Наш прапор

Марійка сиділа й малювала. Спочатку взяла блакитний олівець.

— Хай небо буде ясне! — сказала вона й намалювала небо. — У небі хай сяє сонечко, — додала дівчинка і взяла жовтий олівець.

Словник

Заходілися — тут: почали.

Бáрва — колір.

1. Що намалювала дівчинка?
2. Олівці яких кольорів їй допомагали?
3. Як з'явилися на малюнку зелені паростки?
4. Про що дізналася Марійка?
5. На що було схоже сонечко з небом?

Своє любіть

Знай, синочку, доню, знай:
наша Україна —
то чарівний, милий край,
золота країна...

Виростаєте і живіть
для добра і слави,
як святиню, бережіть
символи держави.

В них історія століть,
небо, степ широкий...
Золотий тризуб любіть,
прапор синьо-жовтий.

Олесь Лупій

Словник

Чарівний — гарний, красивий.

1. Яка Україна? (Знайди рядки у вірші й прочитай.)
2. Що треба берегти, як святиню?
3. Як треба ставитися до державних символів України?

Калина — символ України

Українці дуже люблять калину. Садять її коло хати, у садку, на березі річки.

Весною калина цвіте білим цвітом, прикрашає і сад, і луг.

Восени достигають її ягоди. Вони червоного кольору. Їх збирають перед морозами. З ягід готують смачні напої. З ними печуть пироги.

Про червону калину складено багато пісень, легенд, у яких з калиною порівнюють не лише гарну дівчину, а й Україну.

Словник

Легенда — казкове оповідання про події, що відбувалися дуже давно.

1. Яку рослину люблять українці? Де її садять?
2. Що готують з ягід калини?
3. Кого порівнюють з калиною?

Калинонька

Ось калина над рікою
віти стелить по воді.
Хто це щедрою рукою
їй намистечко надів?

Червонясте, променисте,
розквітає, як огні.
Дай хоч трошечки намиста,
калинонько, і мені...

Марія Познанська

1. Про яке намисто йдеться у віршику?
2. Знайди у віршику й прочитай рядки про ягоди калини.

Київ — столиця України

Кожна країна має головне місто. Це місто зветься столицею. Столиця України — місто Київ. Київ — найбільше місто України.

Головна вулиця Києва — Хрещатик. Це широка, дуже гарна вулиця. На Хрещатику знаходиться центральна площа Києва — майдан Незалежності.

У Києві багато шкіл, заводів і фабрик, музеїв. Українці люблять свою столицю.

1. Як називається головне місто країни?
2. Як називається столиця України?
3. Як називається головна вулиця Києва?
4. Як називається твоє місто (село)?
5. Як називається головна вулиця твого міста (села)?

Ми всі діти українські

(Уривки)

Ми всі діти українські,
український славний рід,
дбаймо, щоб про нас, маленьких,
добра слава йшла у світ.

.....
Все, що рідне, хай нам буде
найдорожче і святе,
рідна віра, рідна мова,
рідний край наш над усе!

Юрій Шкрумеляк

1. Про що треба дбати дітям?
2. Що найдорожче для українських дітей?

Наш рід

Мама вишиває на білому полотні зелений барвінок,
чорнобривці, сині волошки. Навіть маленьку качечку ви-
шиває.

— Що це буде, нене? — питає Андрійко.
— Українська святкова сорочка для тебе.
— Чому українська? — допитується Андрійко.
— Бо вишиваю такі квіти, які ростуть на нашій землі.
А земля наша зветься Україна. І ти маленький українець.

— А ти, мамо?

— І я українка, і тато, й бабуся, й дідусь. Ми україн-
ського роду і любимо нашу землю, нашу мову, наші квіти.
Україна — як наша рідна хата.

За Андрієм М'ястківським

Словник

Нéне — мамо (ненька — мама).

1. Які квіти мама вишиває на полотні?
2. Що мама хоче пошити з вишитої тканини?
3. Чому мама вишиває квіти, що ростуть в Україні?
4. Чи є в тебе вишита сорочка?
5. Що люблять українці? Відшукай відповідь в оповіданні.

Українці розмовляють українською мовою

На світі живе багато народів. Кожен народ розмовляє
своєю мовою.

Ми — українці. Українці розмовляють українською мо-
вою. Українська мова дуже красива. Українці люблять

свою мову. Вони складають про неї вірші, пісні. Діти вивчають українську мову в школах. Вони навчаються читати й писати українською мовою.

1. Як називається наша країна?
2. Як називаються люди, що живуть в Україні?
3. Якою мовою розмовляють українці?
4. Як ставляться українці до своєї мови?
5. Де діти вивчають українську мову?

Українська мова

Гей, яка чудова, свіжа і багата українська мова, мова мами й тата! Мова мами й тата! Діда і бабусі, знаю її добре, ще краще навчуся.

Роман Завадович

Прочитай вірш голосно й виразно.

Кого як називають

На галявині вовк побачив лісову школу. Вовк прокрався до вікна й зазирнув у шибку. В класі сиділи звірята, а вчитель грак розповідав їм про нове завдання.

— А тепер, друзі, трішки пограємось, — сказав грак. — Я називатиму звірів і птахів, а ви називайте їхніх діток. Ну ось, приміром, я кажу «лев», а ви у відповідь — «ле...»

— Левеня! — не витримав хтось.

— Правильно. Бачу, ви зрозуміли завдання. Отож починаємо! Білка?

— Білченя!

— Качка?

— Каченя!

— Корова?

— Коровеня! — мало не півкласу вигукнуло разом.

— Ні, ні! — замахало лапкою зайченя. — Треба казати — теля. Або телятко.

— Правильно, зайченятку. А ви, друзі, будьте уважніші.

І грак вів далі:

— Вовк?

— Вовченя!

— Коза?

— Козеня!

— Свиня?

Тут усі замовкли, бо кожен засумнівався, як зветься малята свині. А кроленя не витримало й на весь клас заволоало:

— Свиненя!

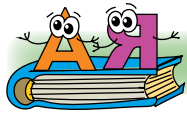
— Ніяке я не свиненя! Я поросятко, — почувся ображений голос із задньої парті.

Вовк, що стояв під вікном і слухав, як набираються розуму звірята, дуже пошкодував, що його малі вовченята не ходять до лісової школи. Йому теж захотілося пограти з ними в цю гру, й він заквапився додому.

Коли він дістався рідної домівки, то грав зі своїми дітками до самісінького вечора. Вовченятам полюбилася ця наука.

А вам?

За Іваном Никитченком

Словник

Ші́бка — вікно.

Завола́ло — закричало.

Заква́пився до́дому — швидко пішов додому.

Домі́вка — дім.

1. Про яку школу йдеться в оповіданні?
2. Хто навчався в лісовій школі? Хто був учителем?
3. У яку гру грали звірята?
4. Хто стояв під вікном класу?
5. Що зробив вовк, коли прийшов додому?

Мурмурнявська мова

Я цікаву мову знаю.
— А яку? — питаєш ти.
Ту, що нею розмовляють
в цілім світі всі коти.

«Няв» — це значить «хочу їсти»;
«няв-няв-няв» — «іду гулять»;
«мур» — «на ручки хочу сісти»;
«мур-мур-мур» — «лягаю спати».
«Няв-мур-мур» — «ходив у гості,
там котлетки їв смачні».

«Мур-мур-няв» — «залиш мій хвостик,
дуже боляче мені».

Емілія Саталкіна

1. Про яку мову йдеться у віршику?
2. Хто розмовляє цією мовою?
3. Якою мовою розмовляєш ти і твої друзі?

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Як називається наша Батьківщина?
2. Назви державні символи України.
3. Назви рослину, яку люблять українці.
4. Назви місто — столицю України. Які ще міста України ти ще знаєш?
5. Поясни (словами, жестами), чому Державний Прапор України має два кольори.
6. Прочитай напам'ять вірш про Україну.
7. Якою мовою розмовляють українці? Хто вчить тебе розмовляти українською мовою?
8. Пригадай оповідання Зірки Мензатюк «Наш прапор». Що малювала дівчинка Марійка?
9. Пригадай оповідання Андрія М'ястківського «Наш рід». Що вишивала мама? Як називається українська вишита сорочка?
10. В якому оповіданні розповідалося про лісову школу? Хто вчився в лісовій школі?

ЗИМОНЬКА-ЗИМА

Січень

Лютий

Дорога біла стелиться,
і краю їй нема.
Сніжок мете. Метелиця.
Прийшла до нас зима.

Валентин Бичко

Грудень

Вже тепла нема

Заховався під травку
сонний павучок,
вибіг на галявку
зайчик-білячок,
дивиться: ой леле!
Вже тепла нема.
Білий килим стеле
по землі зима.

Анатолій Камінчук

Словник

Галя́вка — галявина.

За́йчик-білячо́к — зайчик у білій шубці взимку.

1. Про що йдеться у вірші?
2. Хто заховався під травку?

3. Хто вибіг на галявку?
4. Що здивувало зайчика?
5. Про який білий килим ідеться у вірші?

Зима

Помахала осінь останнім жовтим листям і попрощалася з нами. Не видно сонця. Зрідка-зрідка виходить воно погуляти. Важкі хмари застилають небо.

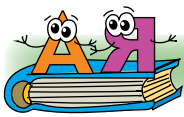
Прохолодно. Затулив нору борсук. Спить. І ведмідь-волохань спить.

А маленька білочка по гілках стрибає. Що їй! Є в неї і грибки, і горішки. Весело тарабанить дятлик на сосні. Шишки роздовбує. «Сніг-сніг-сніг...» — закричали снігурі, які тільки-но прилетіли з півночі.

Дихнув мороз, пробіг на срібних ковзанах річкою. Запурхали пухнасті сніжинки. Прийшла сніжна зимонька.

Галина Демченко

Словник

Ведмідь-волохань — ведмідь із густою волохатою шерстю.

Запурхали сніжинки — полетіли, закружляли.

Тарабáнить — стукає.

1. Яким узимку буває небо? Знайди в оповіданні й прочитай.
2. Як зимує борсук?
3. Як зимує ведмідь?
4. Що робить узимку білочка?
5. Які пташки прилетіли з півночі?

Перший льодок

Вчора ввечері на ставку хлюпотіли хвилі. А сьогодні мороз: ставок узявся першим льодком. Тонесенький, прозорий льодок. А під ним плаває маленький карасик. Пливе карасик, хоче глянути на берег, а льодок не пускає. Дивується карасик: «Що ж це таке?»

Василь Сухомлинський

1. Чому вода у ставку замерзла?
2. Хто плаває у ставку?
3. Чому карасик не може глянути на берег?

* * *

Півня ця калюжа здивувала дуже: є у ній водиця — не дає напиться!

Інна Кульська

1. Що здивувало півня?
2. Чому півень не може напиться води з калюжі?
3. Дай назву віршику.

Грудень

Замерзлим грудням скрізь і всюди вкрилось поле і шляхи.

— Це вже Грудень! — кажуть люди і вдягають кожухи.

І дерева в білий іній вбралась, як у кожухок.
Річка спить у кризі синій,
і замовкнув спів пташок.

Наталя Забіла

Словник

Замёрзле гру́ддя — грудки землі, що вже замерзли.

1. Поясни (жестами, словами) такі рядки вірша:
  - *дерева в білий іній вбралась;*
  - *річка спить у кризі синій.*
2. Назви перший місяць зими.

Прислів'я

Грудень рік кінчає, а зиму починає.

* * *

Сумний грудень і в свято, і в будень.

Уранці біля хати

Уранці біля хати
малесенькі сліди —
зайчаточко вухате
приходило сюди.

Стояло біля хати,
ступило на поріг —
хотіло нам сказати,
що випав перший сніг.

Леонід Куліш-Зінків

1. Хто приходив уранці до хати?
2. Про що зайчатко хотіло сказати людям?

Про сніговий колобок

Гуляли діти в дворі. Ліпили зі снігу бабу. Олесь зліпив сніговий колобок. Знайшов вуглинки і поробив очі, знайшов палички і зробив рот і ніс.

Погралися діти, погуляли й пішли знову в дитячий садок. Шкода Олесеві колобка надворі залишати, взяв він колобок і поклав у кишеню. Прийшов у дитячий садок, повісив свою шубку в шафу, а в кишені залишився лежати сніговий колобок.

Пообідали діти, після обіду лягли спати. А коли прокинулись, Олесь згадав про свій колобок. Побіг з дітьми до шафи, а біля шафи — калюжка. Що це таке?

Відчинили дверцята, подивилися, а з кишені — кап, кап, кап! — вода капає. Подивився Олесь в кишеню, а там немає колобка, в мокрій кишені лежать тільки вуглинки і дві палички. А колобок де?

Наталія Калініна

1. Що Олесь зліпив зі снігу?
2. Із чого в колобка були: очі; рот; ніс?
3. Куди пішли діти після прогулянки?
4. Куди хлопчик поклав колобка?
5. Що робили діти в дитячому садку після прогулянки?
6. Що побачили діти біля шафи, коли прокинулися?
7. Що знайшов хлопчик у кишені?
8. Як ти думаєш, що сталося з колобком?

Загадка

Стало біло навкруги,
я розтрушую сніги,
наганяю холоди,

воду сковую в льоди.
В дружбі з дітьми я всіма,
здогадались? Я — ... .

(зима)

Сніг іде

Тихо, тихо сніг іде,
білий сніг лапатий;
ми у двір скоріш підем,
візьмемо лопати.
Ми прокинем зранку
стежку біля ганку.
Вийде мама з хати
і почне питати:
— Хто ж це так доріжку
вміє прокидати?

Марія Познанська

1. Прочитай слова: *ранок — зранку, стежка — стежку, ганок — біля ганку, доріжка — доріжку, іде — підем.*
2. Вивчи вірш напам'ять.

Кому тепліше?

Випало багато снігу. Юрко й Миколка вийшли погуляти. Вони думали, що не холодно — одягнулися легко. Вийшли надвір — відчули, що мороз.

Тато відкидав сніг з доріжок.

Юрко сказав:

— Я піду одягнуся тепліше.

Пішов хлопчик додому, одягнув теплу шубу, валянки і хутрянну шапку. Зверху ще зав'язався теплим шарфом. Вийшов він у двір і поворухнутися не може.

А Миколка приніс лопату і почав допомагати татові.

Кому було тепліше: Юркові чи Миколці?

За Емілем Роудом

1. Як спочатку одягнулися Юрко й Миколка?
2. Чому вони легко одягнулися?
3. Що хлопчики відчули, коли вийшли надвір?
4. Що зробив Юрко? Що зробив Миколка?
5. Кому з хлопчиків було тепліше?

Прислів'я

Зимове сонце світить, та не гріє.

* * *

До завірюхи треба кожуха.

Хатинки

Хуртовина. Лютий вітер колихає змерзлі віти...
Де подітись? Де зігрітись?
Поспішає мишка в нору.
Заховався жук під кору.
У затишному дуплі
вивірка живе в теплі.
Зайчик — як уже там міг —
під пеньком приліг у сніг.
Жабки у ставку давно
десь зарилися на дно...
Навіть киця-воркотуха
у кімнаті щулить вуха
і взяла собі за звичку
грітися... у черевичку.
Як то добре у цю днину,
кожний має вже хатину.

Микола Щербак

Словник

Колихає — колише, качає.

Вівірка — білка.

1. Де взимку зігріваються: мишка; жук; вивірка; зайчик; жабки?
2. Як поводитьсь в кімнаті киця?

Загадка

Гріє лапки на печі, світить вічками вночі.

(Киця)

* * *

Морозець! Морозець!
Не щипай за щічки.
Теплі валянки у нас,
шубки й рукавички.

Морозець! Морозець!
Плещемо в долоні.
У дівчаток і хлоп'ят
носики червоні.

Грицько Бойко

Словник

Валянки — зимове взуття.

1. Хто щипає дітей за щічки й носики?
2. Чому хлопчики й дівчатка одягнули теплі валянки, шубки й рукавички?
3. Прочитай слова: мороз — морозець, шуба — шубка, рукавиці — рукавички, ніс — носики, щоки — щічки.
4. Придумай назву віршика.

Свято Миколая

З давніх-давен українським дітям приносить подарунки святий Миколай.

Темної зимової ночі перед дев'ятнадцятим грудня святий Миколай опускається з неба на землю.

Він заходить до кожної хати і кладе чемним діточкам у черевички або під подушки свої чудові гостинці.

Словник

Чемний — той, хто добре поводиться, слухається батьків.

1. Хто приносить подарунки українським дітям?
2. Коли це буває?
3. Звідки опускається святий Миколай?
4. Куди святий Миколай кладе подарунки?

Лист до Миколая

Святий отче Миколай!
Мою хату не минай!
Подаруй мені потіху
і торбину, повну сміху,
і здоров'я для родини,
і красну долю для України!

Віра Багірова

1. Чого просить дитина в святого Миколая: для себе; для родини; для України?
2. Прочитай вірш виразно.

Сію, посіваю...

Щовечора перед Новим роком дідусь Демид навчав Андрійка щедрувати: «Щедрий вечір, хато-світлице! Сійся-родися, житечку, пшенице!» Андрійко співав разом з

дідусем та уявляв, як він прийде із дзвіночком до дядька Івана, потім до дядька Юхима і сам лунко, як дзвіночок, щедруватиме. А йому за це дякуватимуть, пригощаючи цукерками, горіхами. Він ще й посіватиме з правої руки:
— Сію, вію, посіваю. З Новим роком вас вітаю!

За Олесем Кривинчуком

Щедрівка

Сієм, сієм, засіваєм,
з Новим роком вас вітаєм!
Засіваєм пшеницею нині,
щоб було щастя у кожній родині!
Засіваєм щедро житом,
щоб було вам радісно жити!

1. Коли діти ходять щедрувати?
2. Запитай удома в батьків, які щедрівки вони знають.
3. Які побажання людям є в щедрівках?

Колядка

Я маленький пастушок,
загорнувся в козушок,
на скрипочці граю,
вас усіх вітаю.

А ви, люди, чуйте,
коляду готуйте —
яблучка, горішки
дітям на потішки.

Словник

Потішки — подарунки для втіхи.

Вивчи колядку напам'ять і прочитай її на свято батькам.

Наша ялинка

За вікном летять сніжинки
і сідають на вікні.
Ми танцюєм круг ялинки
і співаємо пісні.

Ми щасливії малята
найщасливіших батьків.
Це для нас — веселі свята,
подарунки, сміх і спів.

Наталя Забіла

1. Про які веселі свята йдеться у віршику?
2. Що роблять діти біля ялинки?
3. Що отримують діти на свята?

Мороз

Гомінко було на подвір'ї. Діти каталися на санчатах, на лижах.

Тільки один Тимко, який сьогодні вперше прийшов до дитячого садка, так і лишився стояти біля ганку. Не знає ще Тимко дітей, стоїть, сумує.

— Чого ти не граєшся? — питає його Марія Петрівна.

— Холодно, мороз кусається, — відповідає Тимко.

— А хочеш, я тебе навчу, щоб мороз не кусався? — каже Марія Петрівна.

Оксанка і мороз

Мороз малій Оксанці
натер густі рум'янці —
гадав: вона замерзне
й додому утече.

А дівчинка гуляє,
весь день у сніжки грає,
ще й весело сміється:
— Ого, мороз пече!

Петро Ребро

1. Про кого йдеться у віршику?
2. Вивчи віршик напам'ять.

— Як? — недовірливо питає Тимко.
— А ось слухай. Коли ти стоїш на місці, дід Мороз підкрадеться і вщипне тебе за щоку чи за ніс. А спробуй від нього втекти. Він старий і тебе не дожене. Візьми санчата й біжи до гірки кататись.

Узяв тоді санки Тимко і побіг до гірки.

Спустився раз, другий, а потім ще багато разів, навіть парко йому стало.

Побачив, що Марія Петрівна все стоїть тупцюючи на місці, підбіг до неї і каже:

— А я вже втік від діда Мороза. І ви тікайте!

За Олегом Буценом

Словник

Гомінко — шумно.

Тупцювати — тупати ногами.

Парко — жарко.

1. Чому сумував Тимко?
2. Чого навчила Тимка вихователька?
3. Як Тимко втік від діда Мороза?
4. Що Тимко сказав виховательці?

Чому вітер холодний

У прочинену кватирку до кімнати увірвався вітриган.

— Відійди, Оленко, я сама зачиню, бо вітер бачиш який холодний.

— А чому?

— Що — чому?

— Ну, вітер цей холодний.

— Так на вулиці ж мороз.

Дівчинка помовчала, трохи подумала. А потім знов підійшла до матері:

— А я знаю, чому вітер холодний.

— Ну, скажи, донечко.

— Бо його ніхто не пускає погрітися.

За Іваном Тарасенком

Словник

Увірвався — швидко залетів.

Вітриган — сильний вітер.

1. Хто увірвався до кімнати?
2. Що зробила мама Оленки?
3. Яка погода була на вулиці?
4. Чому вітер холодний? Знайди в оповіданні й прочитай відповідь мами та відповідь дівчинки.
5. Як ти думаєш, чия відповідь була правильною?

Загадка

Взимку хто, скажіть мені,
малює квіти на вікні?

(Мороз)

Січень

Придивись: з початку року
на землі лежать сніги.
Скрізь, куди сягає око, —
кучугури навкруги.

Вітер снігом б'є в обличчя,
засипає снігом дах.
І ведуть між себе січу
хуртовини у степах.

Наталя Забіла

Словник

Куді сягає око — скільки видно.
Кучугури — гори снігу.
Ведуть січу — б'ються.
Хуртовина — вітер зі снігом.

1. Що робить вітер?
2. Коли бувають хуртовини?

3. Як ти думаєш, чому другий місяць зими назвали січнем?
4. Назви перший і другий місяці зими.

Годівничка для горобчика

Рано-вранці хтось постукав у шибку.

— Горобець! — зрадів Миколка. — Чого це він?

— Замерз, напевно. І їсти йому нічого, бач, які кучугури намело, — озвався татко.

Миколка попросив у мами пшона, відчинив кватирку й висипав його на підвіконня.

Горобчик зраділо клював, а коли наївся, весело зацвірінкав.

Другого дня Миколка з татком повісили за вікном годівничку, насипали насіння.

Знайомий Миколці горобчик тут як тут. А за ним інші горобці, а потім і синички прилетіли, і снігурі.

Миколка дивився на них і радів — яку ж бо вони з татком добру справу зробили.

За Василем Ковтуном

Словник

Озвався татко — сказав татко.

Горобчик тут як тут — горобчик швидко прилетів.

1. Про яку пору року йдеться в оповіданні?
2. Хто постукав у шибку? Чому?
3. Що зробив Миколка?
4. Що зробили татко й Миколка наступного дня?
5. Хто прилетів першим до годівнички?
6. Про яку добру справу йдеться в оповіданні?
7. Як ти допомагаєш пташкам узимку?

Лютий

Другий місяць зветься Лютий,
а лютує він тому,
що на світі довго бути
не доводиться йому.

Хоче Лютий, щоб на світі
панувала вік зима.
Та поволі сонце гріти
починає крадькома.

Наталія Забіла

Словник

Лютує — злиться, сердиться.

Не доводиться — не може, не вдається.

Панувала вік — була завжди.

Поволі — повільно.

Крадькома — тихенько, щоб ніхто не бачив.

1. Чому злиться Лютий? Що він хоче?
2. Чому другий місяць року зветься *лютий*?
3. Назви перший і другий місяці зими.

Загадка

Я падаю на ваші хати.
Я білий-білий, волохатий.
Я припадаю вам до ніг
і називаюсь просто ... .
(сніг)

Сонько

До пізньої осені ведмедик Михайлик об'їдався в лісі со-
лодкими ягодами. Врешті вирішив: «Ляжу та трохи спочи-
ну!» Надумав покластися під розлогим дубом. А на дубові
дятел сидить, міцним своїм дзьобом постукує.

Каже ведмедик дятлові: «Любий друже, щось на сон
мене хилить. Розбуди мене, будь ласка, напередодні Но-
вого року». — «Гаразд», — погодився дятел. Влаштував
ведмедик Михайлик між корінням барліг і заснув. Осінь
барліг листям вкрила, а грудень зверху присипав білим
сніжком. Ось і свято новорічне на порозі, а сонько Ми-
хайлик спить у барлогу, не ворухнеться. Дятел на товстій
гілляці примостився та: «Тук-тук-тук! Уставай, Михайлику!
Свято проспий». Михайлик не чує. Спить собі та власну
лапу смокче. А вона ж, мабуть, солодка йому, як свіжа
малина!

За Василем Литвиненком

Словник

Сонько — той, хто багато спить.
Об'їдався — багато їв.

Покла́стися — лягти.

Влаштува́в — зробив.

Барлі́г — схованка з ялинових гілок, де ведмідь спить узимку.

1. Що робив ведмедик Михайлик у лісі до пізньої осені?
2. Де зробив ведмедик барліг?
3. Хто сидів на дубові?
4. Про що просив Михайлик дятла?
5. Чи прокинувся ведмедик на свято?

Хуртовина

Одного зимового ранку став падати сніг, потім повіяв вітер. Почалася хуртовина.

Я відчинив двері й виглянув надвір. Аж бачу: до стогу соломи полетіла маленька сіра пташка і впала поруч зі стогом. Ой, що ж робити? Сніг же засипле її, мороз заморозить.

Одяг я кожушок і пішов до стогу. Знайшов пташку, підняв її, сховав під сорочку, приніс додому. Поклав на стіл пташку, а вона ледь дише. Відігрілася трохи, підняла голівку. Бачу — крильце у неї в крові. Це якийсь хижак її поранив.

Кілька тижнів жила пташка в нас у хаті. Загоїлося крильце, я відпустив її, вона полетіла. А ввечері вернулася, сіла на відчинену квартиру й щебече. Мабуть, каже:

— Я вдячна тобі. Я люблю тебе, але на волі мені краще.

За Василем Сухомлинським

1. Що сталося одного зимового ранку?
2. Що автор оповідання побачив надворі? Що він зробив?
3. Що сталося з пташкою? Коли її відпустили на волю?

4. Що сталося ввечері?

5. Про що щебетала пташка?

Суперечка

Ведмідь сварився із совою:
— Ти щось наплутала, сова!
Затям своєю головою —
зими в природі не бува!
Сова сміялась: — Волохатий,
не дивно чути це мені:
ти восени як ляжеш спати,
то встанеш тільки навесні!

Петро Ребро

1. Чому ведмідь сварився з совою?
2. Коли ведмідь лягає спати? Коли він прокидається?
3. Де спить ведмідь узимку (на дереві, у хаті, у барлогу, у норі)?

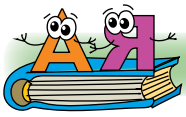
Співанка про місяці

Ой місяць **грудень** на радість людям
сніжком присипле замерзле груддя.
А місяць **січень** кличе мороза,
морозить лиця, щипає носа.
А місяць **лютий** вітрами дує,
на водах з льоду мости буде.

Марійка Підгірянка

1. Подумай і поясни останнє речення вірша.
2. Вивчи вірш напам'ять.
3. Запам'ятай назви зимових місяців.

Прислів'я

У лютому зима з весною зустрічається.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Розкажи про природу взимку. Скористайся такими словами:
  - Узимку дерева вкриті ... (листям, снігом, квітами).
  - Часто йде ... (дощ, сніг).
  - Повітря ... (тепле, вологе, морозне).
2. Назви перший місяць зими.
3. Коли буває Новорічне свято? Яке дерево прикрашає твою кімнату в це свято?
4. Які ще свята бувають узимку?
5. Назви зимові місяці.
6. Прочитай напам'ять вірш про зиму.
7. Згадай віршик «Хатинки» й розкажи, як зимують тварини в лісі.
8. Розкажи, як треба допомагати взимку пташкам. Згадай, у якому оповіданні про це йдеться.
9. Продовж прислів'я:
  - Грудень рік кінчає, а зиму ... (кличе, відганяє, починає).
  - Зимове сонце світить, та не ... (веселить, гріє, усміхається).

Дружба — це велика сила,
друга пізнаєш тоді,
як допоможе у біді!

Валентина Юрченко

Урок дружби

Жили два горобчики: Чик і Чирик. Одного разу Чик одержав посылку від бабусі. Повний ящик пшона. Але Чик про це своєму приятелю нічого не сказав. «Якщо я всім пшоно роздаватиму, то мені нічого не залишиться», — подумав він. Так і поклював усю посылку сам.

А коли ящик викидав, то кілька зернинок висипалось на землю.

Знайшов ці зернята Чирик. Зібрав акуратно в пакетик і полетів до свого приятеля Чика.

— Добрий день, Чику! Я сьогодні знайшов десять зернинок пшона. Давай їх порівну розділимо і поклюємо.

— Не треба... Навіщо? — почав відмахуватись крильцями Чик. — Ти знайшов, ти сам їх і з'їж!

— Але ми з тобою друзі, — сказав Чирик. — А друзі все мають ділити пополам. Хіба не так?

Чик у стало дуже соромно. Адже він сам поклював цілий ящик пшона і з другом не поділився. Узяв Чик п'ять зерняток і сказав:

— Дякую тобі, Чирику, і за зернята, і за урок.

За Михайлом Пляцковським

1. Яким другом був Чик? Чому?
2. Яким другом був Чирик? Із чого це видно?
3. Як мають чинити друзі?
4. Чому Чик подякував Чирику за зернята й за урок?

Прислів'я

Немає друга — шукай, знайшов — бережи.

Друзяки

Кіт з Рябком були друзяки. А Рябко зітхав у тузі:
Котик нишком у собаки «Хай бере, на те ми друзі».
брав щоразу м'ясо, сало, Діти, ви скажіть мені:
бо котові завжди мало. кіт був друг Рябкові? ...

Платон Воронько

1. Що робив котик?
2. Про що думав Рябко?
3. Чи був кіт другом Рябкові? Як чинять справжні друзі?

Турботливі друзі

Як тільки прокинеться Петрик у хаті — радіють під вікнами друзі пернаті. Підніметься з ліжка, відкриє фіранку, а голуб воркує:

— Доброго ранку!

Горобчики ж можуть завдати і кривди, бо все про уроки:

— Чи вчив ти? Чи вчив ти?

Та ще й прискіпучі — зачивкають хором:

— Чи вчив ти, чи вчив ти, що задано вчора?

А десь захопився гулянням чи грою — від друзів пернатих немає спокою.

Найбільше ж діймають тріскучі сороки:

— А скоро уроки! А скоро уроки!..

Дмитро Білоус

Словник

Пернаті — птахи.

Фіранка — маленька занавіска на вікні.

Кривда — образа.

Прискіпучі — ті, хто пристають до всіх.

Діймають — дошкуляють, допікають.

Тріскучі — галасливі.

1. Про кого йдеться в оповіданні?
2. Які друзі є в Петрика?
3. Знайди в тексті й прочитай, про що запитували Петрика горобчики. Про що нагадували сороки?
4. Про що турбувалися пташки?
5. Продовж речення:

У Петрика друзі ... (галасливі, пернаті, турботливі, ледачі, швидкі, хороші).

Загадка

Довгохвоста, білобока, на тину сидить ... .

(сорока)

Новий м'яч

Вийшла Клава у двір з новеньким м'ячем. Одразу до неї дівчатка підбігли.

— Давай пограємо, — кажуть.

А Клава притисла до себе м'яч, насупилась, відповідає:

— Я з ним ще сама не награлась. Я тільки спробую.

І почала долонею бити м'яч об землю. Легко підстрибує м'яч. А дівчаткам ще дужче хочеться в м'яча пограти.

— Ну, давай же, — нетерпляче просять вони.

— Я ще лівою рукою трошки пограю, — відповідає їм Клава.

Постояли, постояли дівчатка, та й почали помалу розходитись.

Раптом м'яч вислизнув з Клавиних рук і пострибав під паркан, у кущі.

Нахилилась Клава до куща, а там кропива, кусюча така. Всю руку Клаві нажалила. Не може Клава м'яча дістати.

— Дівчатка! — загукала вона. — Та куди ж ви? Давайте в м'яча грати.

А дівчата й кажуть:

— Сама тепер грай!

За Олегом Буценом

1. Що винесла Клава у двір?
2. Про що просили дівчатка Клаву?
3. Чому дівчатка почали розходитись?
4. Що сталося з м'ячем?
5. Чому Клава поклікала дівчаток грати в м'яча?

М'ячик

М'ячик скаче, м'ячик скаче,
і дзвінкий лунає сміх.

А якщо хтось гірко плаче,
значить, м'яч в кущі забіг.

Та знайшли ми разом м'ячик,
песик Гав нам допоміг.
Знову м'ячик скаче, скаче,
і уже ніхто не плаче,
і дзвінкий лунає сміх.

Сергій Цушко

1. Хто грається з м'ячем?
2. Хто допоміг дітям знайти м'ячик?

Кошеня

Ілько пішов з мамою до магазину. Мама зайшла всередину, а Ілько залишився на вулиці. Біля магазину стояла велика вантажна машина. Раптом Ілько помітив, що між колесами сидить кошеня.

У машині нікого не було.

«Як витягти кошеня?» — думав Ілько.

Тут з магазину вийшов шофер і сів за кермо.

Ілько закричав:

— Дядечку, не можна їхати, не можна!

Шофер здивувався:

— Чому не можна?

— Бо під колесами кошеня.

Шофер виліз із машини, взяв кошеня і віддав його Ількові.

- Це твоє кошеня?
- Ні, просто шкода його. Дякую, дядечку! — сказав Ілько.
- Це треба тобі подякувати, що врятував кошеня, — зауважив шофер.

За Володимиром Вербою

1. Що схвилювало Ілька?
2. Що хлопчик сказав шоферові?
3. Що зробив шофер?
4. Чому шофер подякував Ількові?
5. Розкажи, чи доводилося тобі рятувати тварин.

Олівці

Запросив якимось Андрійко до себе в гості Петрика та Яринку з братиком Івасем.

— Малювати будемо! — пообіцяв.

А сам олівців не дає. Усіма разом по паперу водить. Це щоб і одного не просили.

Івась трохи не заплакав. Та Петрик дістав із кишені маленького олівця і дав йому. Один кінець у олівця червоний, а другий — зелений.

Івасик намалював вишеньку. Зовсім як справжню — круглу, ще й з хвостиком. Біля неї Яринка домалювала квітку з листочком. Потім взяв олівця Петрик. У нього вийшов трактор. Зелений із червоним прапорцем.

А як же Андрійко? Глянули на аркуш, а там смуги та закарлючки. Не розбереш нічого.

— Це тому, що олівці погані! — сказав Андрійко і жбурнув олівці додолу.

А хіба вони винні?

Тамара Коломієць

Словник

Жбурну́в — кинув.

Додоблу́ — на підлогу.

1. Кого запросив Андрійко до себе в гості?
2. Хто забрав усі олівці? Хто трохи не заплакав?
3. Що зробив Петрик?
4. Що намалювали: Івась; Яринка; Петрик; Андрійко?
5. Хто з дітей був справжнім другом, а хто — ні?

Олівець

Є у мене олівець,
він у мене молодець:
дім, дерева й літаки
намалює залюбки.

Ганна Світлична

1. Про що йдеться у віршику?
2. Чи є в тебе олівці? Яких вони кольорів?
3. Що вмієш ти малювати олівцями?
4. Вивчи віршик напам'ять.

Ромасеве яблуко і Петрикова груша

У Ромасевому саду ростуть самі яблуні, тож і вродили там тільки яблука. А Ромасеві закортіло грушки.

Підійшов Ромась до тину й почав тихенько перелазити у сусідський садок до Петрика, де жовтіли груші.

Раптом зачепився за гвіздок, а штанці — дир-дир-р і розірвалися.

Де не взявся Петрик, а в руках у нього соковита червонобока груша.

— Ромасю, — каже Петрик, — хочеш я тебе грушкою пригощу, а ти мене яблуком?..

Сидить Ромась на лавочці, тримає Петрикову грушу та й думає: «І чого я так, як Петрик, не здогадався зробити?..»

Наталя Кулик

Словник

Де не взявся — раптом з'явився.

1. Як Ромась хотів дістати грушу?
2. Як Петрик отримав яблуко?

3. Хто вчинив краще?
4. Чи сподобався Ромасеві вчинок Петрика? Знайди і прочитай речення, в якому про це йдеться.

Цеглина

На стежці лежала цеглина. Бігла Софійка, спіткнулася об цеглину і впала. Забила коліно, заплакала і пішла далі.

Везла Оленка тачку. Наїхала колесом на цеглину. Колесо поламалося. Заплакала Оленка і пішла далі.

Ішли Тетянка з Толею, побачили цеглину, обійшли її, подряпалися об кущі і пішли далі.

Ішла Наталка, а за нею маленька сестричка Любочка. Побачила Наталка цеглину. Щоб Любочка не спіткнулася, взяла Наталка цеглину в руки і кинула в кущі.

Бігають тепер цією стежкою діти, ніхто не спотикається і не плаче.

За Дмитром Івановим

1. Що лежало на стежці?
2. Що трапилось на стежці із: Софійкою; Оленкою; Тетянкою й Толею?
3. Що зробила Наталка?
4. Хто з дітей учинив правильно?
5. Закінчи речення словами з оповідання:
  - На стежці...
  - Бігла Софійка...
  - Взяла Наталка цеглину...

Прислів'я

Про добре діло говори сміло.

Зайчик

Був у Світлани зайчик. Не живий, не справжній, але теж гарний. Сірий, вушка всередині рожеві, а хвостик — білий, пухнастий.

Свого зайчика Світлана любила. Годувала його супом, спати з собою клала й іншим дітям давала погратися.

Ось і зносився зайчик. Спочатку хвостик у нього одірвався, потім — вушко. А шерстка стала брудною.

Побачив зайчика Юрко і каже:

— Який некрасивий заєць!

Підійшла Галя й питає:

— Навіщо тобі такий старий, такий безхвостий заєць?

Вітя радить:

— Викинь його!

А Наталка, старша сестра Світлани, взяла голку з ниткою, пришила зайчикові хвостика, потім вухо, почистила його і сказала:

— Хто давніх друзів у біді кидає, той і нових не матиме!

За Вірою Карасьовою

4. Що сказав про зайчика Юрко? Що запитала Галя? Що порадив Вітя?
5. Що зробила старша сестра Світлани? Що вона сказала?
6. Як ти думаєш, хто з дітей вчинив правильно?
7. Запам'ятай останнє речення оповідання.

Хвора лялька

Ой, рятуйте! Поможіть!   відірвала собі ніжку.
Де тут лікар? Покажіть!   Треба ніжку ту пришити,
Моя лялька впала з ліжка,   щоб вона могла ходити.

Катерина Перелісна

Що сталося з лялькою? Як можна їй допомогти?

Найкраща ласка

У Наталі і Маринки був собака Пушок. Маринка дуже любила Пушка. Вона часто гралася з ним, говорила йому найніжніші слова, носила на руках.

А Наталя мало гралася з Пушком і ніколи не брала його на руки. Вона поралася біля мисок песика, чистила їх, мила, насипала їжу.

Як тільки Пушок бачив Наталю, він виривався з рук Маринки і, весело дзявкаючи, біг до Наталі, скакав круг неї, лащився, виявляючи тим свою любов до дівчинки. І хоч як ласкаво кликала Пушка Маринка, хоч як лагідно до нього, — Пушок не відходив від Наталі.

Мабуть, тому, що найкраща ласка — турбота.

Дмитро Іванов

1. Прочитай, який зайчик був у Світлани.
2. Що робила Світлана з іграшкою?
3. Що сталося з зайчиком? Який він став?

1. Яка тварина жила в Наталі й Маринки?
2. Як ставилася до Пушка Маринка? Що вона робила?
3. Як ставилася до собаки Наталя? Що вона робила?

4. Чому Пушок завжди біг до Наталі?
5. Чому Пушок більше любив Наталю, ніж Маринку?
6. Поясни (словами, жестами), як ти розумієш останнє речення оповідання.

Загадка

Сіре, біле, волохате
 стрімголов біжить до хати.
 — Хто ти? — братик запитав.
 А воно сердито: — Гав!..
 Ти пізнав цього друзяку?
 Ну звичайно, це ж ... .

(собака)

Петрик, собака й кошеня

Маленький хлопчик Петрик ішов стежкою в саду. Бачить, біжить назустріч чорний собака.

Петрик злякався, хотів тікати. Та раптом до його ніг притулилося маленьке кошеня. Воно втекло від собаки. Стоїть Петрик, дивиться на кошеня, а воно підняло голівку до нього і жалібно нявчить.

Петрикові стало шкода кошеняти. Він узяв його на руки і хоробро пішов собаці назустріч.

Пес зупинився, злякано глянув на Петрика і сховався в кущах.

За Василем Сухомлинським

1. Кого Петрик побачив на стежці?
2. Що хотів зробити Петрик?
3. Хто притулився до ніг Петрика?
4. Як кошеня просило про допомогу? Знайди відповідь в оповіданні й прочитай.
5. Чому хлопчик залишився на стежці? Чому він не втік?
6. Що зробив Петрик?
7. Як ти думаєш, хлопчик боягуз чи хоробрий?

Прислів'я

На сміливого собака гавкає, а боягуза кусає.

Хто хоробріший?

Раз зустрілись серед дня,
 вибігли гуляти
 чорне-чорне кошеня
 й цуценя кудлате.

Кошеня сказало: — Няв! —
 і мерщій до хати.
 Цуценя сказало: — Гав! —
 і чимдуж тікати.

А сховавшись, довгий час
кожен дивувався:
— Хто хоробріший із нас?
Хто кого злякався?

Петро Ребро

Словник

Кудла́те — пухнасте.

Чимду́ж тіка́ти — швидко тікати.

1. Хто зустрівся серед дня?
2. Що зробило кошеня? Що зробило цуценя?
3. Хто хоробріший: песик чи кошеня? Хто кого злякався?

У гостях і вдома

Прийшов Ян до Стася в гості. Пальто повісив на вішалку. Витер черевики об підстилку. Сказав бабусі: «Добрий день!» і пішов у кімнату до товариша.

— Бачиш, Стасю, який твій товариш акуратний та ввічливий, — сказала бабуся.

Посиділи хлопці, подивилися Стасеві книжки. Потім Ян запросив: «Ходімо тепер до мене».

Прийшли вони до Яна. Вдома кинув Ян пальто в один кут, шапку — в інший і гукає до своєї бабусі:

— Бабуню, то я зі Стасем. Повісь моє пальто і шапку!

Януш Мітта

Словник

Гука́є — кричить.

1. Як поведився Ян у Стася вдома?
2. Що сказала про Яна бабуся Стася?
3. Як поведився Ян удома?
4. Чи правда, що Ян був акуратним і ввічливим?

Ввічливі слова

Гарних слів на світі є багато:
мама, хлібчик, сонечко, трава.
Та ми, дітки, маємо ще знати
особливі — ввічливі слова.

Вітання

Песик хвостиком метляє —
це він щиро нас вітає.
Котик горнеться до ніг —
він вітатися прибіг.
Й ми, як будем всіх вітати,
друзів матимем багато.

Подяка

Слово «дякуємо!» знають
снігурі й синички,
що до Олі прилітають
в сад до годівнички.
А горобчик їй на шибі
дзьобом вистукав: «Спасибі!»

Сергій Цушко

1. Про які особливі ввічливі слова йдеться у віршиках?
2. Які ще ввічливі слова ти знаєш? Коли їх використовуєш?

Друзі

Початок травня був холодний. А квочка вже курчат вивела. Водить їх по двору, а коли курчатам стає холодно, вона їх гріє під крилами.

Одного ранку ми побачили квочку, яка моститься гріти своїх курчаток. А біля неї обережно бродять троє маленьких котенят, яких недавно вивела кицька.

І коли квочка розставила крила, щоб прийняти під них своїх дітей, зразу під неї полізли котенята. А потім уже курчата...

Такого ніколи не доводилось мені бачити. З-під крил квочки стирчать три котячих хвостики і більше як з десяток курчачих голівок.

Курчата попискують задоволено, котенята муркотять. Так всі й живуть у дружбі...

За Олександром Копиленком

1. Про кого йдеться в оповіданні?
2. Як квочка гріла своїх курчат?
3. Кого ще пустила грітися під свої крила квочка?
4. Що побачив автор оповідання під крилами квочки? Знайди в тексті й прочитай.
5. Як поведуться під крилами квочки: курчата; котенята?
6. Як можна назвати квочку, курчат і котенят (*вороги, друзі, сусіди*)?

Прислів'я

Щасливо там жити, де вміють дружити.

Квочка

Йдуть курчата,
йдуть малята
воду пить.
Чують — квочче
мама квочка:
— Кіт біжить!

Враз до квочки
сини й дочки —
всі бігом!
Полякались
та й сховались
під крилом...

Іван Нехода

1. Куди йшли курчата?
2. Чому квочка й курчата злякалися?
3. Куди сховалися курчата?
4. Згадай, як поведилися курка, курчата й котенята в оповіданні «Друзі».

Лисичка і Журавель

(Казка)

Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля в гості. Наварила вона каші з молоком та й розмазала по тарілці. Пригощає Журавля.

Журавель стук-стук дзьобом по тарілці. Нічого не впіймав. Так і пішов голодний.

Другого дня приходить в гості до Журавля Лисичка. А Журавель наварив квасольки та буряків, покришив

дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив перед Лисичкою.

Нюхає Лисичка — смачно пахне, та дістати не може. А Журавель дістає їжу своїм довгим дзьобом. Так усе й поїв.

Відтоді й перестали Лисичка і Журавель приятелювати.

Іван Франко

1. Що наварила Лисичка для Журавля?
2. Що наварив Журавель для Лисички?
3. Чому Лисичка й Журавель перестали приятелювати?
4. Що в казці правда, а що — вигадка?
5. Якими мають бути приятелі?
6. Розглянь малюнки й добери до кожного речення з оповідання.

Прислів'я

Що посієш, те й пожнеш.

* * *

Яке частування, таке й дякування.

* * *

По щедрості руки видно, яке серце.

Скоромовка

Їв лелека кашу з глека,
хоч дістать її нелегко.
Та в лелеки довга шия —
він і з глека їсти вміє.

Навчись правильно й швидко читати скоромовку.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Які друзі є в тебе? Назви їхні імена та прізвища. Де ти з ними познайомився(-лася)?
2. Про яких друзів ідеться в оповіданні «Турботливі друзі»? (Про хлопчиків і дівчаток, про тварин, про пташок.)
3. Згадай оповідання «Новий м'яч» та «Олівці». Поясни (словами, жестами), як треба поводитися з друзями.
4. Назви оповідання, що закінчується словами:
Хто давніх друзів у біді кидає, той і нових не матиме.
5. У якому оповіданні йдеться про злого собаку й сміливого хлопчика?
6. Про кого йдеться в оповіданні «Друзі»?
7. Яке оповідання цього розділу тобі найбільше сподобалося? Про кого в ньому йдеться? Чим воно закінчилося?
8. Добери слово й закінчи прислів'я:
  - На сміливого собаку гавкає, а боягуза ... (шанує, кусає, лиже, годує).
  - Щасливо там жити, де вміють ... (кричати, битися, дружити, їсти).
  - Що посієш, те й ... (загубиш, знайдеш, пожнеш).

У СВІТІ КАЗКИ ЧАРІВНОЇ

До нашої теплої хати
приходила казочка спати,
та чи спала, чи не спала —
колисанку колихала.

Андрій М'ястківський

Корова, Кінь і Пес

Корова, Кінь і Пес засперечалися між собою, кого з них господар найбільше любить.

— Звичайно, мене, — каже Кінь. — Я йому плуга й борону тягаю, дрова з лісу вожу, він сам на мені в місто їздить. Пропав би без мене.

— Ні, господар більше мене любить, — каже Корова. — Я його сімейство молоком напуваю.

— Ні, господар більше мене любить, — гарчить Пес. — Я його хату стережу.

Вислухав господар цю суперечку та й каже:

— Перестаньте сваритися, всі ви мені потрібні, і кожен із вас добрий на своєму місці. Але сам себе ніхто не хвалить!

1. Про що сперечалися тварини?
2. Як допомагали господарю: Кінь; Корова; Пес?
3. Що сказав господар тваринам?
4. Чому не можна самого себе хвалити?

Коник гривкою трясє

Ходить коник по лужку,
по зеленім бережку.

Коник сам себе пасє,
коник гривкою трясє.

Анатолій Камінчук

Корова

Он корівонька пішла
пастись на травицю.
Нам корівонька дала
молока дійницю.

Вані і Тетянці
вийде всім по склянці,
всім напиться дістанеться
і коту зостанеться.

Ольга Виготська

Прочитай віршики й скажи:

- Що їдять корова та коник?
- Де вони пасуться?
- Де живуть ці тварини?
- Хто з них має роги, а хто — гриву?
- Як допомагають людині кінь і корова?

Як Муха хвоста шукала

Захотіла Муха хвоста дістати. Каже вона Рибі:

— Дай мені твого хвоста.

— Не можу хвоста віддати, — відповідає Риба. — Махну я хвостом вліво — попливу вправо. Махну вправо —

попливу вліво. Мені хвіст потрібний, щоб керувати рухом.

Прилетіла Муха до Рака й каже:
— Дай мені твого хвоста.

Відказує їй Рак:

— Мені самому хвіст потрібний, я спираюся на нього, він допомагає мені рухатись.

Довго Муха чіплялася до всіх і, врешті, прилетіла до Корови. Сіла до неї на спину й почала просити хвоста.

Корова мовчки хльоснула хвостом по спині, і полетіла Муха догори ногами на землю.

Словник

Чіплятися — набридати.

Хльоснула — вдарила.

1. Що просила Муха в Риби, Рака та Корови?
2. Що відповіли Мусі Риба та Рак?
3. Що зробила Корова?
4. Дай відповіді на запитання за зразком:
  - Для чого рибі хвіст? — *Для того, щоб плавати.*
  - Для чого ракові хвіст? — *Для того, щоб ...*
  - Для чого корові хвіст? — *Для того, щоб ...*
5. Назви ще тварин, у яких є хвости.
6. Що в цій казці вигадка?
7. Що в цій казці правда?
8. Прочитай казку в особах із сусідом по парті.

Грайливий хвостик

Котик в ліжечку лежав,
хвостик спати заважав.
Бо, як водиться в котів,
хвостик гратися хотів.

Володимир Верховень

1. Придумай свою назву віршика.
2. Намалюй kota. Придумай йому кличку.

Дві білки і лисиця

Дві білки знайшли горіх та й засперечалися поміж собою.
— Він мій, — каже перша білка, — бо я його перша побачила.

— Ні, він мій, — каже друга. — Я його перша підняла.
Почула цю суперечку лисиця.

— Не сваріться, — сказала вона, — я помирю вас.

Стала поміж білками, розкусила горіх і сказала:

— Ця половинка належить тому, хто побачив горіх. Ця половинка — тому, хто його підняв. А зерно мені — за те, що я вас помирила.

Лисиця передала білкам порожні шкаралупки, зерно поклала собі в рот і втекла.

1. Чому засперечалися білки?
2. Хто з'їв горіх? Що дісталось білкам?
3. Як можна назвати лисицю?
Лисиця ... (руда, весела, сумна, хитра, велика).
4. Як можна назвати білок?
Білки ... (сірі, швидкі, сварливі, вперті, гарненькі).
5. Скажи, чи співчуваєш ти білочкам.

Загадки

* * *

В неї очі, мов горішки,
кожушинка хутряна,
гострі вушка, наче ріжки.
У дуплі живе вона.

(Білка)

* * *

В темнім лісі проживає,
довгий хвіст пухнастий має,
їй на місці не сидиться.
Як же звать її?

(Лисиця)

Ведмідь і мишка

Спіймав ведмідь у своєму барлозі мишку. Почала мишка просити ведмедя:

— Відпусти мене... Я тобі колись у пригоді стану.

Посміявся ведмідь з такої помічниці й відпустив мишку.

Ось одного разу заплутався ведмідь у мисливських тенетах. Рвався, рвався — ніяк не виплутається. Тут прибігла мишка, перегризла петлю і допомогла ведмедеві звільнитися.

Словник

У пригоді ста́ну — буду потрібна.

У тенетах — у сітці.

Мисли́вець — людина, яка полює на тварин.

1. Кого спіймав ведмідь?
2. Що пообіцяла мишка ведмедеві?
3. Що сталося з ведмедем?
4. Чи дотримала мишка свого слова? Яким чином?

Як гусак лиса перехитрив

Якось лис зустрів гусака.

— Ну, гусаче, — сказав лис, — зараз я тебе з'їм!

Гусак з переляку аж побілів. А тоді й каже:

— Дозволь перед смертю хоч затанцювати.

Лис ніколи не чув, щоб гуси вміли танцювати, і з цікавості дозволив.

Почав гусак танцювати. Він підстрибував, витягав шию, махав крильми. А тоді — фурр! — і злетів у небо.

Лис від подиву аж очі витріщив. Він сидів і чекав, що гусак вернеться. Але гусак так і не повернувся.

Зажурився лис і подумав: «Тепер не дозволю нікому танцювати до обіду, а тільки вже як наїмся».

1. Що хотів зробити лис із гусаком?
2. З яким проханням звернувся гусак до лиса?
3. Знайди в тексті й прочитай, як танцював гусак.
4. Що зробив гусак, щоб урятуватися від смерті?
5. Чому зажурився лис? Що він подумав?

Пшеничне зернятко

Ходить курочка по двору і водить за собою своїх курчаток. Знайшла вона пшеничне зернятко.

— Хто посадить зернятко? — питає вона гусочку й качечку, які теж гуляли по двору.

— Не я, — сказала гусочка.

— Не я, — сказала качечка.

— То я його посаджу, — мовила курочка й посадила зернятко.

Як пшениця вродила, вона й питає:

— Хто поїде до млина молоти зерно?

— Не я, — сказала гусочка.

— Не я, — сказала качечка.

— То я поїду, — мовила курочка й повезла зерно до млина.

Привезла вона борошно та й питає:

— Хто спече з цього борошна паляницю?

— Не я, — сказала гусочка.

— Не я, — сказала качечка.

— То я спечу, — мовила курочка й спекла паляницю. Витягла вона її з печі та й питає: — А хто їстиме паляницю?

— Я! — вигукнула гусочка.

— І я! — вигукнула качечка.

— Ні, я вам, ледацюгам, не дам. Я сама її з'їм. — І покликала своїх діток помагати.

Словник

Паляніця — біла хлібина.

Ледацюги — ліниві, ті, що не люблять працювати.

1. Хто гуляв по двору?
2. Хто знайшов пшеничне зернятко? Хто його посадив?
3. Хто відвіз зерно до млина?
4. Хто спік паляницю?
5. Чому курочка назвала гусочку й качечку ледацюгами?
6. Хто їв паляницю?

Прислів'я

Праця людину годує, а лінь — марнує.

* * *

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.

Заєць-хвалько

Був собі заєць у лісі. Влітку було йому добре, а взимку погано — доводилось до селян ходити, на току овес красти. Приходить він якимось на тік, а тут уже багато зайців. От він і почав перед ними вихвалитись:

— У мене не вуса, а вусища, не лапи, а лапища, не зуби, а зубища — я нікого не боюсь.

Зайці й розповіли тітці вороні про цього хвалька. Тітка ворона пішла хвалька шукати та знайшла його під кущем. Злякався заєць:

Хитра лисиця

Їхав дідусь. Він віз на санях багато риби. Вибігла з лісу лисиця. Вона лягла на дорозі й прикинулася мертвою. Дідусь побачив лисицю і дуже зрадив. Він поклав лисицю на сани й поїхав додому.

Лисиця обережно скинула всю рибу. Стрибнула з саней, зібрала рибу й побігла в ліс.

Приїхав дідусь додому. Покликав бабусю, щоб рибу з саней зняла, й каже:

— Подивись, стара, який я подарунок тобі привіз!
Оглянувся дідусь: нема ні риби, ні лисиці.

1. Кого побачив дідусь на дорозі?
2. Що придумала лисиця?
3. Куди дідусь поклав лисицю?
4. Що зробила лисиця?
5. Чому казка називається «Хитра лисиця»?

Котик і Півник

Були собі Котик і Півник та й побратались. От Котикові треба йти по дрова, він і каже Півникові:

— Сядь же ти, Півнику, на печі та їж калачі, а я піду по дрова. Та як прийде Лисичка, то не озивайсь!

— Тітко вороно, я більше не буду хвалитися!

Одного разу сиділа ворона на паркані, та схопили її собаки. Побачив це заєць та й думає: «Як би вороні допомогти?» Вискочив на горбок і сів. Собаки побачили зайця — та за ним, а ворона враз і підлетіла знов на паркан. А заєць від собак утік.

Трохи згодом ворона знов зустріла цього зайця й каже йому:

— От тепер ти не хвалько, а добрий молодець!

Словник

Тік — місце, де молотять, просушують зерно.

1. Прочитай уважно казку, розглянь малюнки.
2. Поділи текст казки на чотири частини. До кожної частини добери малюнок.
3. Прочитай слова: *вуса, лапи, вусища, лапища, зубища, зуби*. Розподіли їх на дві групи за зразком:

Малі
лапи

Великі
лапища

3. Добери до кожної частини малюнок.
4. Як ти думаєш, про кого з героїв казки можна сказати: *хоробрий, сміливий*, а про кого — *довірливий, боязкий*? А що можна сказати про Лисичку?

Загадки

Хто це у селі щоранку
на паркані чи на ґанку
на всю вулицю гукає,
всіх до праці закликає?

(Півник)

* * *

З хвостиком, із вушками,
лапочки з подушками.
Як ступа, ніхто не чує,
тихо, крадучись, полює.
І маленькі сірі мишки
утікають геть від ... .

(кішки)

Білка та Вовк

Білка стрибала з гілки на гілку і впала прямо на Вовка.
Вовк схопив її і хотів з'їсти.

Білка почала просити:

— Пусти мене.

Вовк сказав:

— Добре, я пущу тебе, тільки ти скажи мені, чому ви, білки, такі веселі. Мені завжди сумно, а ви там зверху все граєтеся та стрибаєте.

— Пусти мене спочатку на дерево, а я потім тобі скажу. А то я боюся тебе, — сказала Білка.

Пішов. Коли це біжить Лисичка.

— Півнику-братику, відчини! Півнику-братику, відчини! Як не відчиниш, віконце видеру, борщик виїм і тебе візьму!

А Півник каже:

— Тоток, тоток, не велів Коток! Тоток, тоток, не велів Коток!

От Лисичка віконце видерла, борщик виїла і Півника взяла. Несе його, а він кличе Котика — співає:

Мій Котику,
мій братику!
Несе мене Лисичка
за кленові ліси,
за крутії гори,
за швидкії води.

Почув це Котик, догнав Лисичку, відібрав Півника і приніс додому.

1. Хто з героїв казки тобі найбільше подобається?
2. Поділи текст казки на чотири частини.

Вовк пустив Білку. Вона вилізла на дерево й сказала:
— Тобі сумно тому, що ти злий. Тобі злість серце сушить. А ми веселі тому, що ми добрі й нікому зла не робимо.

1. Про що розмовляли Білка й Вовк?
2. Що сказала Білка Вовкові?
3. Подумай і скажи, який Вовк і яка Білка. Що їсть Вовк? Що їсть Білка?

Коза й Вівця

Зустрічає Вівця Козу з дітками та й каже:
— О, які гарні в тебе ягнята!
— Не ягнята, а козенята, — поправляє Коза.
— А хіба не в усіх однаково діти називаються? — питає Вівця.
— Авжеж, ні. У тебе ягнята, а в мене — козенята, в Гусочки — гусенята, в Кішечки — кошенята, в Жучки — цуценята, в Перепілки — перепеленята...
— О-о, я так і не вимовлю. А в Корови — коровенята?
— Ні, телята.
— А в Кобили — кобиленята?
— Ні, лошата.
— От і не збагну, як вони розбирають, де хто. А для мене всі ягнята.

1. Перекажи казку й пригадай, як називаються малята у відомих тобі тварин і птахів.
2. Доповни речення словами — назвами малят:
У пташки — ... У зайчихи — ... У вовчиці — ...
У мишки — ... У курки — ... У качки — ...

Рукавичка

Ішов дід лісом та й загубив рукавичку.
От біжить мишка, влізла в ту рукавичку та й каже: «Тут я буду жити!»
Коли це жаба стрибає та й питає:
— А хто, хто в цій рукавичці живе?
— Мишка-норушка. А ти хто?
— Жабка-квакушка. Пустити й мене!
От уже їх двоє. Коли біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає:
— А хто, хто в цій рукавичці живе?
— Мишка-норушка, Жабка-квакушка. А ти хто?
— Я Зайчик-побігайчик. Пустить і мене!

От уже їх троє. Коли це біжить лисичка та до рукавички:
— А хто, хто в цій рукавичці живе?
— Мишка-норушка, Жабка-квакушка, Зайчик-побігайчик. А ти хто?
— Я Лисичка-сестричка. Пустить і мене!
От живуть вони в рукавичці вже вчотирьох.
Коли це дід іде додому. Побачив він рукавичку й каже:
— О, то це ж моя рукавичка.
Нагнувся дід, щоб узяти рукавичку, а звідти звірята повистрибували та й побігли собі в ліс.

1. Хто загубив рукавичку? Хто її знайшов?
2. Хто прибіг до рукавички: другим; третім; останнім?
3. Що побачив дідусь, коли повертався з лісу?

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Назви казку цього розділу, яка тобі найбільше сподобалася. Про що в ній ідеться?
2. Як допомагають людині тварини (кінь, корова, собака)? Пригадай, у якій казці про це йдеться.
3. Про що йдеться у казці «Як Муха хвоста шукала»? У кого Муха просила хвоста? Скажи, у яких іще тварин є хвости.
4. Пригадай казку «Ведмідь і мишка» й розкажи, чим вона закінчилася.
5. Пригадай казку «Заєць-хвалько» і скажи, чим вихвалявся заєць перед друзями.
6. Пригадай казку «Коза й Вівця» й розкажи, в кого які малята:
  - у пташки ...   • у зайчихи ...
  - у курки ...   • у мишки ...
7. У якій казці звірі жили в одній хатці? Назви звірів, які жили разом.
8. Пригадай прислів'я й закінчи речення:
Праця людину ... (ображає, годує, вчить).
9. Який віршик цього розділу тобі сподобався найбільше? Про кого в ньому йдеться?

НАДІЙШЛА ВЕСНА ПРЕКРАСНА...

Тепле сонечко пригріло,
розтає увесь сніжок,
і несміло перші квіти
виглядають у садок.

Катерина Перелісна

Березень

Трудився лютий до світанку
і заморозив геть струмок.
А березень підкрався ранком
і схрумав нишком весь льодок.

Зима ще злиться, бідолаха,
а вже ж весна бере своє.
І березень бурульки з даху,
немов цукерочки, жує.

Микола Лисич

Словник

Заморóзив геть — заморозив повністю.

Підкрáвся — тихо підійшов.

Схру́мав — з'їв із хрумкотом.

Весна берé своє — весна перемагає зиму.

1. Про який місяць ідеться у віршику?
2. Намалюй бурульки на даху.

Загадка

Тане сніжок.   День прибуває.
Оживає лужок.   Коли це буває?
(Навесні)

Весняний вітер

Клен цілу зиму спав. Крізь сон він чув завивання хуртовини і тривожний крик чорного ворона. Холодний вітер гойдав його віти, нагинав їх. Та ось одного сонячного ранку відчув Клен, ніби до нього доторкнулось щось тепле і лагідне. Прокинувся Клен. А то до нього прилинув теплий весняний Вітер.

— Годі спати, — зашепотів теплий весняний Вітер. — Прокидайся, весна наближається.

— Де ж вона — весна? — запитав Клен.

— Ластівки на крилах несуть, — каже теплий Вітер. — Я прилетів з далекого краю, від теплого моря. Весна йде полями — завітчалась квітами, красуня. А ластівки на крилах несуть барвисті стрічки.

Василь Сухомлинський

Словник

Прилі́нув — прилетів.

Наближа́ється — скоро прийде.

Завітча́лась — прикрасила поля квітами.

1. Що чув Клен узимку? Чому він прокинувся?
2. Що розповів Вітер Кленові? Знайди ці слова в оповіданні.

Повідь

Заєць жив на острівку серед широкої річки. Проїшла по річці крига. Сонце пригрівало, і вода в річці стала швидко прибувати.

Заєць спав. Прокинувся він тоді, коли його шкурка промокла знизу. Скочив, а навколо вже вода.

Почалася повідь. Острівок ставав все меншим і меншим. Заєць бігав з одного кінця в другий.

На острівку стояло сухе сучкувате дерево. Вода підступала вже до дерева. Зайцеві вдалося стрибнути на нижній товстий сучок.

Три доби просидів заєць на дереві. Їв суху гірку кору. Нарешті з'явився клопоть землі. Заєць стрибнув на землю.

За Віталієм Біанкі

Словник

Пові́дь — повінь, розлив річки.

1. Де жив заєць?
2. Що трапилось з річкою?
3. Чому заєць прокинувся? Як він урятувався?
4. Чому на річці буває повідь?

Прислів'я

Сонце гріє, сонце сяє — вся природа оживає.

Пробудження

З гілки на гілку
стрибнула білка —
сонні дерева
будить від сну.

Виповз мураш,
і озвалася бджілка —
всі зустрічають
красуню Весну.

Лідія Дяченко

Словник

Озв́алася бджі́лка — вилетіла з вулика й загула.
Мура́ш — мурашка.

1. Хто будить сонні дерева?
2. Хто виповз із мурашника?
3. Хто гуде в повітрі?
4. Що зустрічають тварини й комахи?

Шпаки прилетіли

Першими весною прилітають шпаки. Ще скрізь лежить сніг, а вони ходять по дорогах, їжу шукають.

Повертаються шпаки на свої старі місця. Одні лагодять старі гнізда, інші нові мостять. Цілий день шпаки гілочки для гнізд носять. Увечері сядуть біля своїх гнізд і сплять до ранку. Вранці прокидаються і знову за роботу беруться. Поспішають приготувати гнізда, щоб класти яйця. Шпачихам пташенят виводити.

Шпаченята — найперші пташенята весною. Ще листя на деревах нема, а шпаченята вже кричать у гнізді, їсти просять.

За Георгієм Скребицьким

Словник

За роботу беруться — починають працювати.

1. Які птахи прилітають весною першими?
2. Куди повертаються шпаки? Що вони роблять?
3. Чому шпаки поспішають мостити гнізда?
4. Коли в шпаків з'являються пташенята?
5. Чим корисні шпаки?

Прилетіли шпаки

Прилетіли шпаки,
дорогі співаки,
прилетіли весну зустрічати.
У шпаківнях нових
скоро будуть у них
жовтороті малі шпаченята.

Грицько Бойко

1. Вивчи віршик напам'ять.
2. Намалюй шпаків на дереві.

Вербові котики

Навесні мала вербичка
одягнула рукавички.
Ще стоять холодні ночі —
застудитися не хоче.

Георгій Химич

1. Поясни (словами, жестами), про які *рукавички* йдеться у віршику. Як називаються ці вербові *рукавички*?
2. Намалюй вербові котики.

Бджілки

Настала весна, сонце зігнало сніг із полів. Вибралися бджілки зі свого вулика й полетіли до яблуньки.

— Чи немає в тебе, яблунько, чого-небудь для бджілок?

— Ні, — каже їм яблунька, — мої квіти ще не розквітли.

Полетіли бджілки до вишні:

— Люба вишенько, чи немає в тебе квіточок для бідних бджілок?

— Прилітайте до мене завтра, — каже їм вишня, — сьогодні ще немає в мене ні одної розквітлої квіточки.

Сумні та голодні, хотіли бджілки вже летіти додому. Раптом вони побачили під кущиком фіалку. Вона розтулила свої квітки, повні солодкого соку. Наїлися, напилися бджілки й полетіли додому веселенькі.

За Костянтином Ушинським

Словник

Вулик — хатинка, де живуть бджоли.

1. Коли вибралися бджілки з вулика? До кого вони полетіли?
2. Що сказали бджілкам: яблунька; вишня?
3. Що бджілки раптом побачили під кущем?
4. Чому бджілки полетіли додому веселенькі?

Прислів'я

Матінка весна — усім красна.

* * *

Як березень не хмуриться, а весною пахне.

9 березня — день народження Тараса Григоровича Шевченка

* * *

Встала й весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила;

і на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають.

Тарас Шевченко

Словник

Уквітчала — прикрасила квітами.

Ряст, барвінок — перші весняні квіти.

1. Якою стала земля навесні?
2. Хто вранці зустрічає землю?
3. Хто автор цього твору? Запам'ятай його ім'я та прізвище.
4. Вивчи вірш напам'ять.

Загадка

Я найперша зацвітаю
синім цвітом серед гаю.

Відгадайте, що за квітка,
бо мене не буде влітку!

(Пролісок)

Квітень

Весно, весно! Перші квіти
розцвітають на землі.
Сині проліски привітно
зводять вінчики малі.

І хоч, може, буде влітку
більше квітів запашних,
та для нас найперша квітка
наймиліша від усіх.

Наталія Забіла

1. Про який місяць весни йдеться у віршику?
2. Які перші квіти розцвітають навесні?
3. Назви перший місяць весни.

Смілива зозулька

Коли повертається з вирію зозулька, вже і ліс, і гаї сто-
ять зелені. «Ку-ку, ку-ку».

— Чуєте, зозуля кує? — радіють люди.

Щодня більшають на деревах листочки, простягають
зелені рученята молоді пагінці.

І тут раптом виповзає на листячко страшна волохата
гусінь.

— Бр-р-р... — тремтить з ост-
раhu синиця.

— Йой! — задкує мухоловка.

— Тюй-тюй-тюй! — репетує по-
взик.

А гусінь вже їсть собі ніжне лис-
тячко.

— Треба зозульку покликати! — гукає хтось. — Тільки
вона цієї гусені не боїться...

Прилетіла зозулька і всю гусінь винищила.

От добре, що в нашому лісі живе така пташка!

Юрій Старостенко

Словник

Пагінці — молоді гілочки.

Мухоловка, півзик — назви пташок.

Репетує — голосно кричить.

1. Про кого йдеться в оповіданні?
2. Хто їсть листячко?
3. Які пташки злякалися гусені?
4. Кого покликали рятувати листячко?
5. Чому люди люблять зозульку?

Прислів'я

Де багато пташок, там нема комашок.

Веснянки

* * *

— Весна прийшла!
Тепло знайшла! —
кричать дівчата й хлопчики.
Цвірінь-цвірінь!
Журбу покинь! —
клопочуться горобчики.

Леонід Глібов

* * *

Ішла весна-красна
у синій хустинці,
несла весна-красна
у скриньці гостинці.

Ягням — травицю,
гусятам — водицю,
каченятam — ряску,
а малятам — ласку.

Тамара Коломієць

1. Подумай, як треба читати веснянки: радісно чи сумно.
2. Про що кричать дівчата й хлопчики?
3. Про що клопочуться горобчики?
4. Які гостинці принесла весна? Кому?

Весна прийшла...

Весна прийшла. На різні голоси славлять її дрозди, коноплянки, щиглики та інше птаство. А он здалеку озвалася іволга. Десь гучно закувала зозуля.

Та найгучніший голос у соловейка. Серед свіжого листя кущів затаївся цей співак, і чути його голос далеко-далеко.

Над зеленими хлібами та травами стрімко літають ластівки. Здається, що вони ніколи не відпочивають.

А ось при дорозі сховалась у траві кульбабка. Голівка її в біленькій пухнастій шапочці. Зірнеш обережно цю шапочку, подмеш на неї — і понесе вітер маленькі пухнасті парашутики.

За Олександром Копиленком

Словник

Пта́ство — птахи.

Гу́чно — голосно.

Озва́лася — заспівала.

Затаї́вся — сховався.

1. Яких птахів згадано в оповіданні?
2. Про яку квітку розповів автор оповідання?

Травень

Ось і Травень, ясний Травень
празниково землю вбрав
в одяг свіжий та яскравий
із рясних зелених трав.

В кожному селищі і місті
стоголосий спів луна.
В травах, квітах, свіжій листі
переможно йде весна.

Наталія Забіла

1. У який одяг вбрав Травень землю?
2. Які частини слів *травень* і *трава* є схожими? Поясни (словами, жестами), що ці слова означають.
3. Чому третій місяць весни назвали *травнем*?
4. Назви всі місяці весни.

Найласкавіші руки

Маленька дівчинка приїхала з мамою у велике місто. Пішли вони на базар. Мама вела доньку за руку. Дівчинка побачила щось цікаве. На radoщах заплескала в долоні. І загубилась у натовпі. Загубилась і заплакала:

— Мамо!.. Де моя мама?

Люди оточили дівчинку і питають:

— Як тебе звуть, дівчинко?

— Оля.

— А маму як звать? Скажи, ми зараз її знайдемо.
 — Маму звать... мама... матуся.
 Люди усміхнулись. І знову питають:
 — Ну, скажи, які в твоєї мами очі:
 карі, сині, блакитні, сірі?
 — Очі у неї найдобріші...

— А коси?... Які в мами коси — чорні, русі?..

— Коси... найкрасивіші...

Пішли люди й оголосили по радіо: «Загубилася дівчинка. У її мами найдобріші очі, найкрасивіші коси, найласкавіші в світі руки».

І мама знайшлася.

Василь Сухомлинський

Словник

Найласкавіші — дуже ласкаві.

Оголосіли — сказали.

1. Куди приїхала дівчинка з мамою? Куди вони пішли?
2. Що сталося з дівчинкою на базарі?
3. Прочитай, про що запитували дівчинку люди.
4. Знайди в оповіданні слова, які сказала дівчинка, і закінчи речення:
 ● Маму звать ... ● У мами очі ... ● У мами коси ...
5. Скажи, як звать твою маму. Які у твоєї мами очі? Яке волосся?

Прислів'я

Птах радіє весні, а дитина — матері.

Уклонюся!

Гарна ти, матусю,
 люба дуже, мила!
 Ти мене ще змалку
 звичаю навчила.

І щодня навчаєш,
 як любить родину,
 мову нашу гарну,
 рідну Україну.

Буду українка,
 як і ти, матусю,
 і за ту науку
 я тобі вклонюся!

Катерина Перелісна

1. Кому вклоняється дівчинка?
2. За що дівчинка дякує матері?
3. Вивчи вірш напам'ять.
4. Пригадай, яке свято буває на початку травня.

Моя мама пахне хлібом

Якось Толя запитав Миколку:

— Де працює твоя мама?

— А хіба ти не знаєш? — здивувався Миколка. — Вона ж так пахне ліками. Моя мама — лікар. Захворіє людина — мама вилікує. Без лікаря люди не могли б жити. А твоя мама де працює?

— А хіба ти не знаєш? — здивувався Толя. — Вона ж так пахне хлібом. Моя мама — пекар. Вона годує людей. Без хліба не міг би ніхто жити.

— І лікар? — здивувався Миколка.

— І лікар не міг би, — з гордістю сказав Толя.

За Василем Сухомлинським

1. Про що розмовляли діти?
2. Ким працюють мами Миколки й Толі?
3. Що робить лікар? Що робить пекар?
4. Ким працюють твої мама, бабуся? Розкажи про їхні професії.

Хто свічки засвітив?

Пішла Маринка з мамою до парку. Був травень, усе зеленіло. Глянула Маринка на зелені крони каштанів. Радісно загорілися її оченята.

— Дивіться, мамо, — говорить дівчинка, — на каштанах свічки горять. Хто це їх засвітив?

— Прийдемо вранці, подивимось, — усміхнулась мама.

Рано-вранці прийшла мама з Маринкою до парку. Дивиться Маринка на зелені каштани. Бачить — білочка стрибає. Ой, та це ж вона свічки засвітила. Хто їй вогнику дав? Певно, сонечко. Зійшло, дало білочці гарячу іскорку, вона й засвітила свічки на каштанах.

За Василем Сухомлинським

Словник

Усе зеленіло — всі рослини були зеленими.

Крони — віти дерев.

Свічки на каштанах — квіти каштана.

1. Куди пішли Маринка з мамою?
2. Який був місяць?

3. Що побачила дівчинка в парку?
4. Про що вона запитала в мами? Що відповіла мама?
5. Що побачила Маринка вранці?
6. Що подумала дівчинка, коли побачила білочку?
7. Чому насправді засвітилися квіти на каштанах?

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Розкажи про природу навесні. Скористайся такими словами:
  - *Навесні дерева вкриваються ... (листям, снігом, квітами).*
  - *Пташки ... з теплих країв (відлітають, прилітають, щебечуть, гомонять).*
  - *Повітря стає ... (холодним, теплим, гарячим).*
2. Назви перший місяць весни.
3. Прочитай напам'ять віршик про весну.
4. Які пташки повертаються навесні першими? У яких оповіданні й віршику про них ідеться?
5. Яка квітка навесні з'являється першою? Які ще весняні квіти ти знаєш?
6. Пригадай, чим закінчилося оповідання «Найласкавіші руки».
7. Назви місяці весни. Який із них найтепліший?
8. Продовж прислів'я:
  - *Де багато пташок, там нема ... (квіток, книжок, комашок).*

ВЕСЕЛЕ ЛІТЕЧКО НАСТАЛО...

Розквітають в луках квіти,
зеленіють в лісі віти.
Все зелене, молоде...
За весною літо йде!

Наталя Забіла

Червень

Той, хто бачив, як розкішні
маки вогняно цвітуть,
як в садках дозрілі вишні
аж гілки додолу гнуть,

той розкаже сам, напевно,
чом це здавна між людей
у Україні зветься Червнем
перший літній місяць цей.

Наталя Забіла

Словник

Вогняно — червоно, яскраво.

1. Чому в Україні перший місяць літа називають червнем?
2. Які квіти цвітуть у червні? Які плоди збирають у садках?

Вишенька вродила

Весною Івасик посадив молоденьку вишеньку.

На другу весну вишенька зарясніла цвітом. Бджоли з усіх усюд зліталися збирати мед.

Ось на вишеньці з'явилися ягоди — зелені кульки. Згодом вони почервоніли. Івасик їх нарвав повну жменю. Пригостив маму, татка, дав любій сестричці. Але йому ще кортіло поділитися з кимось своєю радістю: вишенька ж уродила!.. Виглянув Івасик на вулицю. Бачить — тупцює по дорозі бабуся, зовсім незнайома. Хлопчик їй назустріч. — Добридень вам! Пригощайтесь, будь ласка.

Старенька також привіталася, скуштувала кілька ягід і сказала:

— Красно дякую твоїм, дитино, батькові-матері!

Пішла бабуся. Івасик задумався: «Бабця дякує татові, мамі. Чи не тому, що я доглядав маленьку вишеньку?»

За Георгієм Храпачем

Словник

З усіх усюд — з усіх боків.

Зарясніла цвітом — з'явилося багато квітів.

1. Яке деревце посадив Івасик?
2. Що зробив хлопчик, коли на вишні почервоніли ягоди?
3. За що бабуся подякувала батькам Івасика: за те, що він доглядав вишню, чи за те, що ріс працюючим і щедрим?

Літній ранок

Боже, як гарно буває літнього ранку, коли сходить сонце! Луки виблискують росяними краплинами, наче дорогими самоцвітами. Пташки, що ховаються на ніч десь по очеретах, випурхують із своїх схованок. Легенькою

пеленою здіймається туман над річкою. А гори під яскравим сонячним промінням вкриваються позолотою й блиском. Від світла й тепла життєдайного сонця розливаються чудові пахощі трав і квіток. Все навкруги прокидається від сну, набирає жвавості.

Марко Вовчок

Словник

Самоцвіти — коштовні камені.

Випурхують — вилітають.

Життєдайне сонце — сонце, що дає життя.

1. Якими бувають луки літнього ранку?
2. Якими бувають гори літнього ранку?
3. Що роблять уранці пташки?
4. Що піднімається над річкою?
5. Намалюй, як сходить сонце.

Загадка

Сонце пече, липа цвіте,
жито доспіває. Коли це буває?

(Влітку)

Літо

В небі ластівка летить,
в лісі листя шелестить.
Воду п'є лелека.

Сонце палить. Спека.
Дозріває жито.
Вже настало літо.

Ігор Січовик

1. Вивчи вірш напам'ять.
2. До поданих слів добери слова з вірша, що мають однакові закінчення:

● *летить* — ... ; ● *лелека* — ... ; ● *жито* — ... .

Сонечко

Сонце, сонечко надворі
ясно світить на просторі.
Я біжу, біжу з кімнати
красне сонечко стрічати.

Я із сонцем подружила,
стала дужа, загоріла.
Хто там спить? Пора вставати.
Йдіть на сонечко гуляти.

Марія Познанська

1. Як світить сонечко?
2. Хто біжить зустрічати сонечко?
3. Що розповідає про себе дівчинка?

Червоний метелик

Над зеленою травою летів червоний метелик. Яскравий, красивий. Ось він сів на зелену траву. Посидів і знову

полетів. Побачив метелика горобець. Літає над ним, ось-ось наздожене.

Злякався метелик, куди тікати? Полетів до червоних троянд. Сів на квітці. Де подівся метелик? Шукав горобець, шукав і не знайшов. Сів біля червоної квітки й нічого не бачить. А

метелик сидить і не ворухнеться.

Полетів горобець до гнізда. А метелик сидить собі на квітці.

Василь Сухомлинський

1. Хто летів над зеленою травою?
2. Який був метелик?
3. Хто побачив метелика?
4. Що хотів зробити горобець?
5. Що зробив метелик?
6. Чому горобець не побачив метелика?
7. Намалюй червоного метелика на зеленій траві.

На прогулянку

Вітер полем пробігає,
колихає колоски.
На прогулянку до гаю
йдуть веселі малюки.

Розгулялись радо діти
між дубів та ялино́к.
— Хто збере найкращі квіти —
першим матиме вінок!

Посідали Галя й Валя
під дубочком в холодку
та із квітів позвивали
всім дівчаткам по вінку.

Наталя Забіла

1. Про яку пору року йдеться у вірші?
2. Куди діти пішли на прогулянку?
3. Що діти робили в гаю?
4. Вивчи вірш напам'ять.

Ромашка

Виросла маленька ромашка. Навколо трави стоять. І всім їм до ромашки байдуже.

Незатишно стало ромашці, й вона сумно похилила голову. Коли чує: хтось грає. Гарно так, солодко.

Ворухнувся на стеблі ромашки один листочок, другий. Розплющила ромашка очі — аж то бджілка кружляє. Її крильця брелять, і від того — музика.

Радіє зелена земля. Радіє синє небо. Ромашка підвела голову і розквітла: біла, біла, ще й з крапелькою жовтогарячого сонця.

І від того, що ромашка розквітла, літо стало ще краще.

За Борисом Харчуком

Словник

Незатишно — сумно.

Крильця брелять — швидко рухаються.

1. Чому ромашці стало сумно?
2. Хто прилетів до ромашки?
3. Якою стала ромашка, коли розквітла?
4. Чому літо стало ще кращим?
5. Намалюй ромашку.

Прислів'я

Червень літо зарум'янив.

Ромашка на лужку

На стрункій високій ніжці
біля річки, на лужку,
у косинці-білосніжці
стрів я квітеньку таку.

Ясним оком жовтуватим
усміхалася мені.
Я хотів її зірвати,
а бджола сказала: — Ні!

Марія Познанська

1. Яка квітка виросла на лужку?
2. Хто не дозволив зірвати квітку?
3. Які ще квіти розквітають улітку?

Липень

А коли розквітнуть липи
посеред твого двора,
значить — це надходить Липень,
найпахучіша пора.

Наталя Забіла

1. Коли надходить липень?
2. Чому другий місяць літа назвали *липнем*?
3. Назви перший місяць літа.

Равлик

Під кущем малини живе маленький Равлик. Це такий дивний мандрівник. Живе він у кістяному будиночку. Вилазить крізь маленьке віконечко, виставляє свої м'які ріжки,

дивиться навкруги оченятами. Якщо немає близько ні сороки-білобоки, ні жука рогатого, Равлик помаленьку лізе на кущ малини. І будиночок несе з собою. Вилізе на листок, дістане солодку ягоду й їсть. А як тільки побачить небезпеку, залізе в будиночок і сидить. У кістяному будиночку йому не страшно.

Василь Сухомлинський

1. Хто живе під кущем малини?
2. Який будиночок у Равлика?
3. Що їсть Равлик?
4. Що робить Равлик, коли бачить небезпеку?

Слимаче-равленятку

— Слимаче-равленятку!
Чому, куди не йдеш,
то й дім ти свій слимачий
скрізь на собі несеш?

— Тому, що раз малину
збирав я у ярку
та й загубив хатинку
у лісі на пеньку.

Відтоді знаю: завше,
хоч де б зібрався йти,
туди ж і хатку краще
з собою принести.

Грицько Чубай

1. Чому равлик носить свій будиночок на собі?
2. Що трапилося з равликом у лісі?

Мандрівна квітка

Увечері Катруся гуляла в саду. Над стежкою розцвіла червона квіточка.

— Добровечір! Як поживаєш? — вигукнула дівчинка і сплеснула в долоні. — Яка ж ти гарна! Неначе вми-та. Дай я трохи біля тебе посиджу.

Маківочка не вміла розмовляти. А Катрусі здалося, що вона сказала:

— Присядь. Коли хочеш, я на тебе одну пелюсточку скину.

Війнув вітерець, і на дівчинку впала червона пелюсточка.

Потім Катруся повечеряла і лягла спати.

Уранці вийшла надвір, зайшла в сад і скрикнула від здивування:

— Ой, матусю! Глянь, куди за ніч квіточка перейшла. Увечері була он там, а тепер ось де...

Мама Катрусина поглянула і каже:

— Квіточки, доню, тільки в казці ходять. То вчорашня маківочка облетіла вночі, а вранці інша зацвіла. А тобі здалося, що вона сюди перейшла.

За *Іваном Сенченком*

1. Що побачила Катруся в садку ввечері?
2. Що побачила дівчинка вранці?
3. Що розповіла мама Катрусі про квітку-маківку?
4. Знайди в тексті речення з таким змістом:
  - Дівчинка привіталася з квіткою й запитала, як вона поживає.
  - Маківочка пообіцяла скинути на Катрусю одну пелюсточку.
  - Уранці Катруся здивувалася, тому що побачила квітку в іншому місці.
  - Катрусина мама пояснила, що квітки ходити не вміють.
5. Намалюй квітку маку.

Серпень

Йшли з серпами в поле жниці
у далекій давнині:
вже покошені пшениці,
треба жати ячмені.

Гуркотять в степах комбайни —
наших нив не вижне серп!
Тільки місяць урожайний
зветься Серпнем дотепер.

Наталя Забіла

Словник

Жáти — зрізати колосся.

Комба́йн — машина, що збирає зерно в полі.

Дотепéр — до сьогоднішнього дня.

1. Чому третій місяць літа назвали *серпнем*?
2. Що роблять люди в полі у серпні?
3. Чому тепер не жнуть пшеницю серпом?

Голубий дощик

— Наче й дощ недавно був, а вже сухо, — каже бабуся. — Помідори он геть вуха поопускали.

Тетянка захопила свою голубу поливальничку й побігла до діжки, що під ринвою. Зачерпнула води і швиденько до помідорів. Кропить їх і примовляє:

— Ану піднімайте вуха, бо дощик іде!

Тетянка й огірки не проминула, і квасолю. Всю грядку полила.

Вийшла з хати бабуня і здивувалася:
— Наче й дощу не було, а городина повеселішала.
— Був, бабусю, був! — усміхнулась Тетянка. — Голубий дощик ішов, із голубої поливальнички.

За Василем Чухлібом

Словник

Помідори вуха поопускали — на помідорах опустилося листя.

Рінва — труба, по якій стікає дощова вода.

Крòпить — поливає.

Горòдина — овочі, що ростуть на городі.

1. Чому помідори *поопускали вуха*?
2. Що зробила Тетянка?
3. Яку городину поливала дівчинка?
4. Чому здивувалася бабуся?
5. Чому Тетянка назвала свій дощик *голубим*?
6. Для чого влітку потрібно поливати городину?

Грибний дощик

На тонких блакитних ніжках дощ зайшов тихенько в ліс і питає тишком-нишком, де який грибок підріс.

Та дощу набридло нишком між деревами блукать, засвербіли в нього ніжки і пустились танцювать.

Ходить дощик у таночку,
по травиці стриб та стриб,
там, де тупне, — з-під листочка
визирає мокрий гриб.

За Григорієм Усачем

Словник

Тішком-нішком — тихенько.

Блукать — ходити.

1. Хто зайшов у ліс?
2. Про що запитав дощик?
3. Що дощик робив у лісі?
4. Хто визирав з-під листочка після дощика?
5. Коли швидко ростуть гриби?
6. Чому дощик назвали *грибним*?

Загадка

Коли нема — мене чекають,
коли прийду — усі тікають.

(Дощ)

Як ми врятували жайворонят

У пшениці ми знайшли гніздо жайворонка. У ньому було п'ятеро пташенят. Літати не вміють. А завтра пшеницю коситиме комбайн. Дивимось на маленьких пташенят, а жайворон літає над ними. Тривожно кричить. Взяли ми гніздо з пташенятами й перенесли у зелене просо. Просо ще не скоро коситимуть.

Ідемо додому. Дивимось: полетіла жайвориха в гніздо. Довгенько там сиділа. Потім злетіла в синє небо й радісно заспівала:

— Спасибі, що врятували моїх діток.

Василь Сухомлинський

1. Що знайшли діти у пшениці?
2. Кого вони побачили в гнізді?
3. Чому тривожно кричав жайворон?
4. Що зробили діти? Чому?
5. Що побачили діти, коли йшли додому?
6. За що дякувала пташка дітям?

Хлібороби

Честь і слава хліборобам,
що живуть в моїм селі!
Хлібороби хліб нам роблять,
знайте й ви про це, малі.

В пору літню, в час осінній,
навесні — в гарячий час,
косять, жнуть вони і сіють,
лан орють у котрий раз!

А їсте ви паляницю,
калачі смачні їсте, —
не забудьте уклониться
хліборобові за те.

Марія Познанська

Словник

Уклоніться — тут: подякувати.

1. Кого називають хліборобами?
2. Де живуть хлібороби?
3. Що хлібороби роблять: восени; навесні?
4. З якого зерна мелють борошно: на хліб; на білу паляницю?
5. Де печуть хліб і паляниці?
6. Де продають хліб і паляниці?
7. Намалюй твою улюблену випічку.
8. Слова *косять*, *жнуть*, *сіють*, *орють* прочитай у порядку послідовності дій (що спочатку, а що — потім).

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

1. Розкажи про природу влітку. Скористайся такими словами:
  - Улітку дерева ... (жовті, зелені, голі).
  - Пташки ... (співають пісні, відлітають, виводять пташенят).
  - Повітря стає ... (прохолодним, гарячим).
2. Назви перший місяць літа.
3. Прочитай напам'ять вірш про літо.
4. Яке оповідання цього розділу тобі сподобалося найбільше? Як воно називається? Хто його написав?
5. Вірші про які літні місяці ти прочитав(-ла) в цьому розділі?
6. Що влітку люди роблять: на полях; на городі; у садку?
7. Що збирають у лісі?
8. Згадай оповідання «Мандрівна квітка». Про яку квітку в ньому йдеться?

ЗМІСТ

ШКОЛА ДВЕРІ ВІДЧИНЯЄ...

День такий знаменний! Грицько Бойко	3
Школа. Марійка Підгірянка	4
Дитячі окуляри. Костянтин Ушинський	4
Як Славко учив тварин читати. За Оксаною Секорою . . .	5
Вчений кіт (Веселинка). Олексій Плавенчук	6
Мудрі поради. Олександр Моторний	7
Учителька. Галина Гриненко	8
Я сама вже прочитаю. Валентина Осєєва	9
Про книжку. Марія Пригара	10
Не брудни книжки! Галина Чорнобицька	10
Ледача подушка. Василь Сухомлинський	11
Кошеня (Веселинка). Платон Воронько	13
День народження. За Леонідом Богданом	13
На день народження. Олег Орач	14
До школи. Павло Грабовський	14
Запитання й завдання.	15

ТИХО ОСІНЬ ХОДИТЬ ГАЄМ

«Не щечече соловейко...». Тарас Шевченко	16
Золота осінь. За Валентиною Невською	16
Там, де вересень в долині. Марія Чепурна	17
Вересень. Наталя Забіла	18
Чи далеко до осені. За Василем Чухлібом	19
Непомітно з'явилася осінь. Валентин Бичко	20
По гриби. Наталя Забіла	21
Два приятелі. Віктор Дубовик	21
Боровик. Олег Орач	22
Зайчика злякались. Платон Воронько	23
Хропунчик. Станіслав Брусиленко	23
Жовтень. Надія Приходько	24
Чарівниця-осінь. За Юрієм Старостенком	25
Барвисті обнови. Інна Кульська	26

Як Берізка листя роздарувала. Ірина Прокопенко	26
Хто дужче любить? За Олегом Буценом	28
Їжачок-хитрячок. Платон Воронько	28
Листопад. Микола Лисич	29
Білка запасається на зиму. За Георгієм Скребицьким . . .	30
Їжачок. Наталя Чуб	31
Куликове болото. Олена Пчілка	32
Журавлі. Валентин Бичко	32
Осінь. Юрій Старостенко	33
Жабка. Лідія Повз	34
Йдуть дощі. Марія Познанська	34
Запитання й завдання.	35

У РОДИННОМУ КОЛІ

Рідний дім. Євген Желєзняков	36
Яка стежка найкраща? Дмитро Чередниченко	37
Батько й мама. Богдан Лепкий	38
Мама. Катерина Кочірко	38
Все на світі вміє тато... Тетяна Корольова	39
Добрий онук. За Оксаною Благініною	40
Бабуся. Варвара Градська	40
Спасибі. Віктор Хомченко	41
Чарівні слова. Мирослав Петрів	42
Для чого руки потрібні? За Євгеном Перм'яком	43
Я майструю. Віра Багірова	44
Як Марійка стала великою. За Євгеном Перм'яком	44
Маленька господиня. Олена Журлива	45
Сестричка. Грицько Бойко	46
Братик і сестричка. Тамара Коломієць	47
Чий Максимко? За Андрієм Коцюбинським	47
Я — не поросятко. Петро Ребро	48
Жучка. За Василем Струтинським	49
В нашому дворі. Наталка Поклад	50
Ніжки вирости. За Інною Христенко	50
Сідайте, будь ласка... Василь Струтинський	52

Шана старшим. <i>Марійка Підгірянка</i>	53
Хліб святий. <i>Іван Сенченко</i>	53
Запитання й завдання.	55

КРАЙ МІЙ РІДНИЙ — УКРАЇНА

«Облітав журавель...». <i>Платон Воронько</i>	56
Наша Батьківщина	57
Державні символи України	
Герб. <i>Наталка Поклад</i>	57
Прапор	58
Прапор (<i>Уривок</i>). <i>Наталка Поклад</i>	58
Гімн	59
Державний Гімн України.	
Музика <i>Михайла Вербицького</i> . Слова <i>Павла Чубинського</i>	59
Україна. <i>Микола Щербак</i>	60
Наш прапор. <i>Зірка Мензатюк</i>	60
Своє любіть. <i>Олесь Лупій</i>	61
Калина — символ України.	62
Калинонька. <i>Марія Познанська</i>	63
Київ — столиця України	63
Ми всі діти українські (<i>Уривки</i>). <i>Юрій Шкрумеляк</i>	64
Наш рід. За <i>Андрієм М'ястківським</i>	64
Українці розмовляють українською мовою	65
Українська мова. <i>Роман Завадович</i>	66
Кого як називають. За <i>Іваном Нікітченком</i>	66
Мурмурнявська мова. <i>Емілія Саталкіна</i>	68
Запитання й завдання.	69

ЗИМОНЬКА-ЗИМА

Вже тепла нема. <i>Анатолій Камінчук</i>	70
Зима. <i>Галина Демченко</i>	71
Перший льодок. <i>Василь Сухомлинський</i>	72
«Півня ця калюжа...». <i>Інна Кульська</i>	72
Грудень. <i>Наталія Забіла</i>	73
Уранці біля хати... <i>Леонід Куліш-Зіньків</i>	74

Про сніговий колобок. <i>Наталія Калініна</i>	74
Сніг іде. <i>Марія Познанська</i>	75
Кому тепліше? За <i>Емілем Роудом</i>	76
Хатинки. <i>Микола Щербак</i>	77
«Морозець! Морозець!..». <i>Грицько Бойко</i>	78
Свято Миколая	78
Лист до Миколая. <i>Віра Багірова</i>	79
Сію, посіваю... За <i>Олесем Кривинчуком</i>	79
Щедрівка	80
Колядка	80
Наша ялинка. <i>Наталія Забіла</i>	81
Мороз. За <i>Олегом Буценом</i>	81
Оксанка і мороз. <i>Петро Ребро</i>	83
Чому вітер холодний. За <i>Іваном Тарасенком</i>	83
Січень. <i>Наталія Забіла</i>	84
Годівничка для горобчика. За <i>Василем Ковтуном</i>	85
Лютий. <i>Наталія Забіла</i>	86
Сонько. За <i>Василем Литвиненком</i>	87
Хуртовина. За <i>Василем Сухомлинським</i>	88
Суперечка. <i>Петро Ребро</i>	89
Співанка про місяці. <i>Марійка Підгірянка</i>	89
Запитання й завдання.	90

ХОРОШІ ДРУЗІ В МЕНЕ Є...

Урок дружби. За <i>Михайлом Пляцковським</i>	91
Друзяки. <i>Платон Воронько</i>	92
Турботливі друзі. <i>Дмитро Білоус</i>	92
Новий м'яч. За <i>Олегом Буценом</i>	94
М'ячик. <i>Сергій Цушко</i>	95
Кошеня. За <i>Володимиром Вербою</i>	95
Олівці. <i>Тамара Коломієць</i>	96
Олівець. <i>Ганна Світлична</i>	97
Ромасеве яблуко і Петрикова груша. <i>Наталія Кулик</i>	98
Цеглина. За <i>Дмитром Івановим</i>	99
Зайчик. За <i>Вірою Карасьовою</i>	100

Хвора лялька. Катерина Перелісна	101
Найкраща ласка. Дмитро Іванов	101
Петрик, собака й кошеня. За Василем Сухомлинським .	102
Хто хоробріший? Петро Ребро	103
У гостях і вдома. Януш Мітта	104
Ввічливі слова. Вітання. Подяка. Сергій Цушко	105
Друзі. За Олександром Копиленком.	106
Квочка. Іван Нехода	107
Лисичка і Журавель (Казка). Іван Франко	107
Запитання й завдання.	109

У СВІТІ КАЗКИ ЧАРІВНОЇ

Корова, Кінь і Пес	110
Коник гривкою трясє. Анатолій Камінчук	111
Корова. Ольга Виготська	111
Як Муха хвоста шукала.	111
Грайливий хвостик. Володимир Верховень	113
Дві білки і лисиця	113
Ведмідь і мишка.	114
Як гусак лиса перехитрив	115
Пшеничне зернятко	116
Заєць-хвалько.	117
Хитра лисиця	119
Котик і Півник	119
Білка та Вовк	121
Коза й Вівця	122
Рукавичка	123
Запитання й завдання.	124

НАДІЙШЛА ВЕСНА ПРЕКРАСНА...

Березень. Микола Лисич	125
Весняний вітер. Василь Сухомлинський	126
Повідь. За Віталієм Біанкі	127
Пробудження. Лідія Дяченко	128
Шпаки прилетіли. За Георгієм Скребицьким	128

Прилетіли шпаки. Грицько Бойко	129
Вербові котики. Георгій Химич	129
Бджілки. За Костянтином Ушинським	130
«Встала й весна...». Тарас Шевченко	131
Квітень. Наталя Забіла	132
Смілива зозулька. Юрій Старостенко	132
Веснянки	133
Весна прийшла... За Олександром Копиленком	134
Травень. Наталя Забіла	135
Найласкавіші руки. Василь Сухомлинський	135
Уклонюся! Катерина Перелісна	137
Моя мама пахне хлібом. За Василем Сухомлинським . .	137
Хто свічки засвітив? За Василем Сухомлинським	138
Запитання й завдання.	139

ВЕСЕЛЕ ЛІТЕЧКО НАСТАЛО...

Червень. Наталя Забіла	140
Вишенька вродила. За Георгієм Храпачем	140
Літній ранок. Марко Вовчок	141
Літо. Ігор Січовик	143
Сонечко. Марія Познанська	143
Червоний метелик. Василь Сухомлинський.	143
На прогулянку. Наталя Забіла	144
Ромашка. За Борисом Харчуком	145
Ромашка на лужку. Марія Познанська	146
Липень. Наталя Забіла	146
Равлик. Василь Сухомлинський	146
Слимаче-равленятку. Грицько Чубай	147
Мандрівна квітка. За Іваном Сенченком	147
Серпень. Наталя Забіла	149
Голубий дощик. За Василем Чухлібом	149
Грибний дощик. За Григорієм Усачем	150
Як ми врятували жайворонят. Василь Сухомлинський . .	151
Хлібороби. Марія Познанська	152
Запитання й завдання.	153

Навчальне видання

Борщевська Людмила Вячеславівна

ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ

Підручник
для 2 класу спеціальних закладів
загальної середньої освіти (Н 90)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Головний редактор *А. С. Мнишенко*
Головний художник *М. Б. Гутман*
Редактор *К. Д. Протасова*
Коректори *А. В. Дрожжина, Л. Ф. Іванова*

Формат 70x100/16.
Ум. друк. арк. 13,00. Обл.-вид. арк. 9,20.
Тираж 986 пр. Зам. № .

Державне підприємство «Спеціалізоване видавництво "Либідь"»,
вул. Пушкінська, 32, м. Київ, 01004
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3055 від 12.12.2007

Віддруковано в ПП «Видавництво "Фенікс"»,
вул. Шутова, 136, м. Київ, 03067
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 271 від 07.12.2000